

ELS CATALANOPARLANTS, ELS DIGLÒSSICS I ELS MONOLINGÜES. GRUPS SOCIOLINGÜÍSTICS A LA FRANJA

Natxo Sorolla*

Resum

L'estudi presenta una anàlisi multivariant sobre els coneixements i els usos lingüístics de la població de la Franja, i continua amb les anàlisis preliminars de l'enquesta d'usos lingüístics a la Franja de l'any 2003 (Sorolla Vidal, 2005). Els resultats apunten que, a pesar que el concepte de diglòssia resulta excessivament abstracte a l'hora d'analitzar la complexa situació sociolingüística de la Franja, sí que es detecta que un sector majoritari de població catalanoparlant inicial que utilitza el català en els àmbits de més proximitat social (família, amics, veïns...), es fa valer del castellà en els usos escrits, el consum mediàtic o altres usos formals. Amb tot, a la Franja hi ha altres tipologies de parlants, que s'allunyen d'aquesta distribució funcional de l'ús de les dues llengües. Entre aquestes tipologies destaquen els qui fan un ús escrit gens testimonial del català, i consumeixen bona part dels mitjans de comunicació en català, juntament amb capes significatives de monolingües castellanoparlants, que només fan ús del castellà. Davant d'aquests resultats, es discuteix la dificultat d'aplicar els models consensualistes de la diglòssia, almenys de manera generalitzada, però també es considera la seua utilitat en definir segments parcials de població, en aquest cas, de la Franja. Tenint en compte sempre, això sí, el caràcter dinàmic de les societats, així com la tensió que s'hi produeix entre el consens i el conflicte.

Paraules clau: sociolingüística; demolingüística; la Franja; coneixements lingüístics; usos lingüístics; grups sociolingüístics; diglòssia; àmbits.

THE CATALAN SPEAKERS, THE DIGLOSSIC SPEAKERS, AND THE MONOLINGUAL SPEAKERS: SOCIOLINGUISTIC GROUPS IN LA FRANJA

Abstract

This study presents a multivariate analysis on the knowledge and language use of the population living in La Franja, following up on the preliminary analyses of the language use survey conducted in 2003 in La Franja (Sorolla 2005). The results indicate that although diglossia ends up being too abstract a concept for an analysis of the complex sociolinguistic situation of La Franja, one does observe that a majority of the Catalan-speaking population uses Catalan in situations of greatest social proximity (family, friends, neighbors...) and Spanish for anything in writing, media consumption, or other formal uses. Even so, there are other typologies of speakers in La Franja who do not adhere to this functional distribution in the use of the two languages. One of the groups that stands out among these typologies are those whose written use of Catalan is much more than something simply token, a group whose media consumption is to a large extent in Catalan. This group coexists along with significant layers of monolingual Spanish-speakers, who use only Spanish. In light of these results, the paper discusses the difficulty of applying the consensus-oriented models of diglossia, at least in generalized fashion, but the paper also considers their usefulness in defining partial population segments, in this case, in La Franja. In doing so, however, it is necessary to always bear in mind the dynamic character of societies, as well as the tension that is produced therein between consensus and conflict.

Key words: sociolinguistics, demolinguistics, La Franja, language skills, language use, sociolinguistic groups, diglossia, area.

* Natxo Sorolla, membre de la Xarxa Cruscat, IEC, natxosorolla@gmail.com

Article rebut el 06.03.2014. Avaluació cega: 30.03.2014. Data d'acceptació de la versió final: 26.05.2014

Citació recomanada: SOROLLA, NATXO. «Els catalanoparlants, els diglòssics i els monolingües. Grups sociolingüístics a la Franja», *Revista de Llengua i Dret*, núm. 61, 2014, p 87-122. DOI: [10.2436/20.8030.02.56](https://doi.org/10.2436/20.8030.02.56)

Sumari

- 1 Introducció
- 2 Marc teòric: sobre la diglòssia a la Franja
- 3 Metodologia
- 4 Anàlisi de components principals
- 5 Grups sociolingüístics
- 6 Conclusions
- 7 Agraïments
- 8 Bibliografia
- 9 Annexos

1 Introducció

La Franja és el territori delimitat per l'encreuament d'un espai lingüístic amb un espai politicoadministratiu: a la Franja s'agrupen les poblacions catalanoparlants sota administració aragonesa.

El comportament sociolingüístic dels habitants de la Franja, com arreu dels territoris de llengua catalana i en qualsevol context de contacte de llengües, és complex. La població té diferents orígens lingüístics familiars, així com unes competències i actituds lingüístiques diverses. Tampoc les normes d'ús lingüístic són compartides universalment, ni interpretades de la mateixa manera. Això fa que, sociolingüísticament, la població es comporte d'una manera molt diversa (Vila i Moreno, 2004).

A Sorolla (2005) s'analitza les principals variables que ajuden a definir la situació sociolingüística de la Franja: el coneixement del català, els usos lingüístics generals, la transmissió lingüística intergeneracional, la llengua inicial, la llengua d'identificació i les denominacions de la llengua. El tipus de visió d'aquell estudi era holístic, i accentuava més la unitat que les parts.

En canvi, l'objectiu d'este article és sintetitzar la diversitat sociolingüística del territori. Volem dibuixar les directrius del contacte de llengües al territori per tal d'interpretar-lo de manera senzilla i ràpida, però amb suficient visió conjunta com per no deixar-nos res important. Amb l'objectiu de reduir la complexitat, farem servir tècniques d'anàlisi estadística multivariable. Així, es donarà major rellevància a la diversitat de comportaments sociolingüístics de la població de la Franja que no pas a les similituds de la població de la Franja si són comparades amb altres contextos.

I esta anàlisi sobre els grups sociolingüístics ens farà entrar, ni que siga perifèricament, en la reflexió sobre la *diglòssia*. El concepte ha estat utilitzat extensament en la sociolingüística. No sense certa polèmica, també se n'ha fet ús en la sociolingüística catalana. En este treball estudiarem la seua utilitat per a interpretar la realitat sociolingüística de la Franja.

2 Marc teòric: sobre la diglòssia a la Franja

Fins fa poc, el principal estudi demolingüístic sobre la **Franja** era Martín Zorraquino *et al.* (1995), que va encarregar el Govern d'Aragó al Departament de Lingüística General i Hispànica de la Universitat de Saragossa, a principis dels anys 90. En este estudi conclouen que la relació entre català i castellà a la Franja és de tipus *diglòssic*:

«La idiosincrasia de la Franja Oriental se nos ha revelado como claramente diglòssica, en el sentido más neutro de la palabra (cf. Ferguson, 1959)¹. La diglosia o, mejor, el bilingüismo social de la Franja no son conflictivos y, como hemos visto, forman parte de la vida diaria de los hablantes y se manifiestan de forma fuertemente imbricada.» (Martín Zorraquino *et al.*, 1995, p. 146)

Amb tot, l'estudi destacava amb insistència que la literatura i els estudis versats en la situació sociolingüística de la Franja consideraven com a diglòssica la relació entre les dues llengües, des d'una perspectiva *no neutra* i *conflictivista*.²

La *diglòssia* és un dels conceptes propis i privatis de la sociolingüística que major difusió ha tingut fora del seu espai acadèmic, sobretot en els territoris de llengua catalana. Però el concepte ha anat acompanyat de debats molt vius entre els especialistes, tant pel que fa a la seua adequació per a l'anàlisi de la realitat sociolingüística, com pels seus lligams amb els grans marcs teòrics, tant els consensualistes com els conflictivistes.

Ferguson inicialment va definir la diglòssia:

«La DIGLÒSSIA és una situació relativament estable en què, a més dels dialectes bàsics (*primary dialects*) de la llengua (que poden incloure un estàndard o estàndards regionals), hi ha una varietat superposada molt divergent, altament codificada (sovint més complexa gramaticalment), vehicle d'un corpus de literatura escrita ampli i respectat, procedent d'un període anterior o d'una altra comunitat de parla, varietat que és

---

¹ (Ferguson, 1959).

² Llegiu-ho a Martín Zorraquino *et al.* (1995). En especial, als comentaris de la bibliografia (de la pàgina 29 a la 37), a la interpretació dels resultats (de la pàgina 134 a la pàgina 140) i a les conclusions (pàgines 146 i 147).

apresa sobretot en l'ensenyament i és emprada per a la majoria dels usos escrits i orals formals, però que no és emprada per cap sector de la comunitat per a la conversa quotidiana.» (Ferguson 1959:336.)³

Posteriorment, altres investigadors nord-americans també, com Fishman, Gumperz i Hymes, van adoptar, adaptar i ampliar el concepte de diglòssia, estenent la definició de varietats de la mateixa llengua a una distribució funcional de dues llengües diferents: A (lta) i B (aixa). Aracil, Ninyoles i Vallverdú van introduir el concepte als territoris de llengua catalana i en la sociolingüística europea, definint-lo des d'estes revisions com:

«[...] (E)scissió o superposició lingüística entre: 1) una varietat «alta» que s'utilitza en la comunicació formal –literatura, religió, ensenyament, etc., i 2) una varietat «baixa», poc cultivada, que s'usa en les converses normals, de caràcter no formal i familiar. (Ninyoles, 1969, p. 32)»

Fishman (1972, p. 93) havia definit la *diglòssia* com la distribució funcional de les llengües a nivell (macro) social, distingint-la del *bilingüisme*, que definia com la capacitat individual de parlar diferents llengües. A les acaballes del franquisme la **sociolingüística catalana** va adoptar i consolidar esta distinció entre *diglòssia* i *bilingüisme*, especialment en un moment en què alguns pensadors utilitzaven la definició de *bilingüisme* per a considerar la minorització de la llengua catalana de manera acrítica i estàtica. Així ho relataven Boix i Vila en revisar el concepte:

«Avui cal fer un esforç retrospectiu per comprendre l'èxit del terme diglòssia als Països Catalans. En un context en què els intel·lectuals del règim franquista exaltaven el bilingüisme «natural i tradicional» dels no castellanoparlants per negar-los fins i tot el dret a aprendre les [sic] seva llengua, el terme diglòssia permetia denunciar aquesta mitificació barroera del bilingüisme: així, contràriament al que deia el nacionalisme espanyol, els catalans, els bascos, els gallecs, no gaudien de bilingüisme sinó que patien d'una diglòssia imposada, d'acord amb la qual una llengua —el castellà— era elevada per la força a la categoria de llengua A, mentre que una altra era reprimida i arraconada com a llengua B. Això permetia il·lustrar clarament que la situació del moment havia de ser superada.» (Boix-Fuster i Vila i Moreno, 1998, p. 94)

I destacaven que la definició **sincrònica** de la diglòssia era poc apropiada per a l'estudi de les llengües minoritzades:

«No cal dir que una definició de diglòssia com la de Ferguson resulta inaplicable al cas català: les varietats en contacte són dues llengües, no dues varietats d'una mateixa llengua; la situació sociolingüística catalana no és ni ha estat mai estable com a mínim d'ençà del segle passat; la distribució funcional no es realitza entre A i B en primer lloc, sinó que depèn, abans que res de la primera llengua del parlant (els catalanoparlants són bilingües, la majoria de castellanoparlants no ho són). En un altre sentit, la definició de diglòssia de Fishman («especialització funcional de les varietats en contacte») resulta finalment tan genèrica com poc explicativa. De fet, són els pressupòsits teòrics incardinats en la concepció de diglòssia fishmaniana el que la tradició sociolingüística catalana —i la sociolingüística més crítica; vegeu Williams (1992:94 i següents)— rebutja per inexactes.

[...] Així, el concepte de diglòssia de Ferguson i Fishman té dificultats per explicar que hi pugui haver conflictes d'interessos i de preferències entre els diferents grups socials. El fet que sovint les distribucions diglòssiques responguin al disseny d'uns grups dominants capaços d'imposar la seva voluntat a la resta de la societat passa inadvertit en les descripcions diglòssiques, una limitació que el mateix Ferguson reconeixia en una revisió recent del terme (Ferguson 1991).» (Boix-Fuster i Vila i Moreno, 1998, p. 94)

Però l'adequació del concepte de *diglòssia* a la realitat de les llengües europees minoritzades (especialment el cas valencià) es va distingir de manera significativa per despullar l'asincronia de la *diglòssia* funcionalista, i destacar-ne de forma original la dinàmica que acompanyava la diglòssia de manera intrínseca. Així, la visió diacrònica proposada des de les teories del conflicte posava en relleu la condició inestable d'esta distribució de les llengües, així com la seua vinculació amb les desigualtats socials, i la natura (irremeiablement) conflictiva de les relacions entre grups socialment desiguals. Ja des d'un bon inici es va destacar que esta distribució era **dinàmica** al llarg del temps:

«[...] (E)s pot objectar que la situació de diglòssia derivarà normalment cap a l'extensió del bilingüisme. Històricament, el fenomen de diglòssia sense bilingüisme s'ha produït al nostre país durant els segles XVI, XVII, XVIII i XIX. La situació de diglòssia i bilingüisme tendeix a difondre's actualment, gràcies a una eficaç política assimilacionista, sobretot dins la segona meitat del segle XX.» (Ninyoles, 1969, p. 35)

---

³ Traduït al català per Boix-Fuster i Vila i Moreno (1998, p. 91).

I especialment Rafel Ninyoles es va distingir en associar la distribució funcional de les llengües amb el conflicte social latent a què estava lligada, **definint-la** així:

«[...] (D)iglòssia significa, com hem dit, la superposició de dos idiomes o varietats lingüístiques —sovint com a expressió d'una jerarquia entre els grups— i llur vinculació a un status cultural relativament compartimentalitzat.» (Ninyoles, 1975, p. 69)

Ninyoles va desenvolupar posteriorment esta concepció de la **inestabilitat** intrínseca que acompanyava la diglòssia, amb una forta càrrega contra els models consensualistes, en especial els sectors que vanagloriaven el *bilingüisme* social.

«En tant que imatge social la mentalitat diglòssica implica un enfocament fonamental que insistirà en el caràcter equilibrat i estable de la situació, constitutiva d'un ordre en què qualsevol dels elements antagònics han de contribuir al seu funcionament integrat. La nostra tesi afirma que la situació diglòssica, fundada en un desequilibri latent, conté factors d'inestabilitat que amenacen trencar la suposada funcionalitat del sistema, i que, per tant, comporten un germen de “superació”.» (Ninyoles, 1975, p. 43)

Des del seu punt de vista, la inestabilitat de la diglòssia només permetia **dues possibles eixides**:

«La diglòssia comporta (...) un desequilibri real. I aquest desequilibri apunta a dues direccions fonamentals: 1) la normalització cultural de l'idioma B, o 2) la substitució o assimilació a l'idioma dominant. Les úniques situacions viables són aquestes dues, i encara que poden competir i coexistir en el transcurs del temps, constitueixen els termes reals i últims del conflicte.» (Ninyoles, 1975, p. 80)

De fet, la concepció d'inestabilitat permanent que Ninyoles presentava amb la diglòssia es deduïa del marc en què enquadrava la realitat del país, pel fet que el **conflicte lingüístic** era només una expressió de la competició social permanent pels recursos als quals abocava el sistema de desigualtats socials:

«En parlar de “conflicte lingüístic” tractem, doncs, d'un cas específic de conflicte social en el qual les diferències idiomàtiques poden convertir-se en símbol fonamental d'oposició política. Per bé que no sempre, el fenomen sol coincidir amb diferències de classe i d'estatus. L'idioma constitueix l'element de cohesió primària que aguditza la consciència i aclareix la «visibilitat» d'aquelles diferències. Aquest fenomen sol estar subjacent en els processos de bilingüisme substitutiu o diglòssic. I els seus termes últims són l'assimilació jeràrquica al grup lingüístic en posició avantatjosa o la normalització lingüística.» (Ninyoles, 1989, p. 58)

Amb tot, l'autor indicava que el conflicte lingüístic no havia de ser entès només en el seu estat *manifest*, perquè era habitual també la seua expressió objectiva, en un estadi **latent**. El fet que les diferències idiomàtiques es convertiren en símbol del conflicte social era només una *possibilitat*. De fet, existien situacions de contacte de llengües sense conflicte:

«No hi ha conflicte lingüístics sense llengües en contacte, però hi ha llengües en contacte sense situació de conflicte.» (Ninyoles, 1989, p. 55)

I també es donava el cas de solucions de compromís entre grups lingüístics que no resolien el conflicte social:

«[...] quan s'aconsegueix la igualtat lingüística, no se'n segueix —o no se'n segueix necessàriament— una igualtat efectiva entre els grups lingüístics.» (Ninyoles, 1989, p. 58)

Ninyoles defensava que la diglòssia només podia ser considerada una fase inestable entre dos estadis predominantment monolingües, però que esta inestabilitat era encara més evident davant dels processos de **modernització** de les societats occidentals. Això és, la unificació lingüística era irremeiable davant la industrialització, la urbanització, el creixement de comunicació entre poblacions, l'augment de l'activitat comercial i la mobilitat geogràfica de la població, qüestions clau lligades a la modernització:

«[...] (D)es del moment que la industrialització aparella un creixent desenvolupament urbà, ambdós fenòmens mantenen un efecte sinèrgic sobre l'estructura sociolingüística que pot abocar a la normalització o a l'eliminació de les antigues formes d'expressió.» (Ninyoles, 1989, p. 66)

Per tant, **Ninyoles** considerava la diglòssia com una etapa primitiva en la imposició de la llengua d'un grup dominant, efectiva sobretot durant els processos de modernització, i que iniciava la minorització lingüística en els àmbits socials més alts, i les àrees urbanes, per seguir amb la bilingüïtzació general de la població i la seua posterior substitució lingüística en el desencadenament natural del conflicte lingüístic, si no s'hi oposava cap mena de procés de normalització lingüística.

La utilitat del concepte de *diglòssia* per a definir la realitat dels territoris de llengua catalana va comptar amb diferents nivells de debat, on Francesc **Vallverdú** va jugar un paper especialment important. Este autor va posar en relleu la inadequació del concepte per al context sociolingüístic de Catalunya en l'últim quart del segle XX, del qual considerava que calia realçar la condició d'instabilitat:

«En primer lloc, no es pot parlar de la situació catalana com d'un cas típic de diglòssia, perquè els àmbits d'ús de les dues llengües en contacte no estan rígidament distribuïts. Hi ha, és veritat, en la societat catalana funcionaments diglòssics i en nombrosos catalanoparlants actituds diglòssiques, però no per això pot caracteritzar-se de diglòssica la situació descrita.

«[...] (L)a discussió sobre l'existència o no de diglòssia als Països Catalans no pot fer-nos oblidar que el problema de fons és la presència d'un procés de substitució lingüística a favor del castellà, procés que, certament, està essent contrarestat per un altre de signe contrari de normalització lingüística a favor del català, però que encara continua actuant.» (Vallverdú, 1982, p. 22-23)

Vallverdú, fent una mirada retrospectiva, continuava considerant la diglòssia com un concepte útil per a definir el context sociolingüístic, almenys «en la segona meitat del segle XIX i en els primers quinze anys del segle XX», i considerava que era «una situació de diglòssia clara —llengua d'ús oral supeditada en tots els nivells A al castellà», però esta distribució funcional de les llengües era ja posada en dubte (Vallverdú, 2013, p. 34, 114). A diferència de Ninyoles, Vallverdú considerava que la **diglòssia estable** era possible, i que podia ser fins i tot desitjable per a algunes situacions de minorització, tals com la Franja, l'Alguer, la Catalunya del Nord, i fins i tot el País Valencià (*ib.*, p. 47):

«D'altra banda, si la comunitat lingüística catalana aspira a una plenitud d'ús de la seva llengua, sense la qual la normalització lingüística no es consideraria satisfactòria, aquesta aspiració pot resultar utòpica en altres situacions, en què es prefereixi l'encaix de la llengua recuperada en una situació de bilingüisme diglòssic estable.» (*ib.*, p. 37)

Tot i que Vallverdú no era partidari de la definició de situacions com la de Catalunya com a diglòssica, compartia en certa manera els plantejaments de Ninyoles (de manera més matisada) sobre la instabilitat de la diglòssia, i considerava que **l'equilibri sociolingüístic no era fàcil d'assolir** (*ib.*, p. 61). A pesar que ambdós autors discrepaven sobre la fortuna d'aplicar este concepte en alguns casos concrets, consideraven útil el concepte de diglòssia⁴, sense oblidar per això la diversitat de situacions que quedaven englobades en un mateix calaix:

«[...] (E)n afirmar la tesi de la diglòssia al Principat, i concretament a Barcelona, no pretenc d'assimilar aqueixa situació, més enllà que no ho permeten les línies bàsiques, a la situació del País Valencià, del Rosselló o de Mallorca. (...) I, presumiblement, els bilingüismes resultants no han de tenir forçosament un caràcter plenament homogeni. Al·ludim al mode en què diversos àmbits o situacions lingüístiques particulars poden ésser generalment integrats (=interpretats) en el context total de la vida lingüística. La diglòssia no és un motlle d'acer [...] (Ninyoles, 1975, p. 64)

És per això que autors contemporanis, com Pujolar (2012, p. 15), destacaven la importància d'aquelles revisions del concepte que preferien parlar de **comportaments diglòssics** més que no pas de *diglòssia*. (Lafont, 1979; Puig i Moreno, 2011)

Per als propòsits d'este article, que és la definició de grups sociolingüístics a la Franja, només tindrem en compte la dinàmica de la diglòssia de manera molt parcial, i no considerarem la seua relació amb les desigualtats socials, perquè ens centrarem en la utilitat del concepte per a definir grups sociolingüístics. Tal com veurem, el concepte ens continua pareixent útil per tal de definir el comportament de grups sociolingüístics autòctons de la Franja, que mantenen una distribució funcional dels usos lingüístics. Considerem plenament vàlid el *tipus ideal*⁵ que representa el concepte de *diglòssia*, com a distribució funcional específica dels usos lingüístics. A partir dels resultats del present estudi creiem que el seu ús en l'estudi contemporani de la situació de la Franja, com a societat completa, té falles importants. Però, a la vegada, la diglòssia és

4 Per a una revisió contemporània dels termes de diglòssia i conflicte lingüístic en este període, vegeu Escribano (2014).

5 El *tipus ideal* és un model que ha de facilitar la interpretació de la realitat conceptualment. Weber (1922, p. 17) el definix així: «Perquè amb aquestes paraules s'expresse alguna cosa *unívoca* la sociologia ha de formar, per la seua part, *tipus purs (ideals)* d'eixes estructures, que mostren en sí la unitat més conseqüent d'una adequació de sentit el més plena possible; potser per això mateix és tan poc freqüent en la realitat —en la forma pura absolutament ideal del tipus— com una reacció física calculada sota el supòsit d'un espai absolutament buit.» (traducció pròpia).

un concepte útil per tal d'analitzar parts de la societat, grups sociolingüístics, o comportaments. El grup al que ens referim com a diglòssic ha estat definit precisament per la distribució funcional dels seus usos sociolingüístics. Per a veure els resultats empírics i l'ús concret del concepte de diglòssia, aneu a l'apartat «Grups sociolingüístics» més avall. Així, l'ús que en fem en este treball definix la diglòssia com seguix:

Les pràctiques diglòssiques caracteritzen grups sociolingüístics originalment monolingües que incorporen una altra llengua superposada, procedent d'una altra comunitat de parla. Esta altra llengua és apresada mitjançant el sistema educatiu i és emprada en la majoria dels usos escrits i dels usos orals formals, però no és utilitzada en les interaccions quotidianes entre els membre del mateix grup.

3 Metodologia

Este estudi es fa servir de dades quantitatives de l'última enquesta sociolingüística feta a la Franja: l'Enquesta d'usos lingüístics a la Franja d'Aragó. L'estudi forma part de l'onada d'enquestes fetes als territoris de llengua catalana entre l'any 2003 i 2004 (Querol, Chessa, Sorolla, Torres, i Villaverde, 2007). Va ser impulsada i finançada en un marc de col·laboració entre l'Institut d'Estadística d'Aragó del Govern d'Aragó i la Secretaria de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya. El treball de camp es realitzà entre desembre de 2003 i gener de 2004 mitjançant enquesta telefònica. L'univers de l'enquesta eren els residents de 15 i més anys de les 5 comarques (administratives) orientals d'Aragó (La Ribagorça, La Llitera, El Baix Cinca, El Baix Aragó – Casp i el Matarranya). Les nostres anàlisis prenen com a univers el segment de residents en viles catalanoparlants de la mostra total, i la submostra, ponderada segons les variables de comarca, sexe i edat, és de 869 enquestats, amb un marge d'error màxim de 3,3% a un nivell de confiança del 95,5. Cal remarcar que no formen part de l'univers estudiat, a causa del disseny de la recerca, les set viles de llengua catalana de les valls del Mesquí i el Bergantes, integrades dins la comarca del Baix Aragó amb capitalitat a Alcanyís, ni altres zones amb parlars de transició de la Ribagorça. S'ha de tenir en compte, per tant, que estes viles no han estat estudiades.

El primer objectiu de l'estudi és simplificar la realitat sociolingüística de la Franja mitjançant una aproximació multivariable amb una anàlisi de components principals.⁶ Esta tipologia d'anàlisi amb reducció de dades permet la combinació de variables categòriques⁷ i variables contínues en uns pocs eixos continus. El segon objectiu és classificar i diferenciar la població en poques tipologies de parlants. Per això, a partir dels resultats dels dos components principals de l'anterior anàlisi, elaborarem els conglomerats amb la tècnica d'anàlisi de conglomerats.⁸

4 Anàlisi de components principals

L'anàlisi de components principals és una tècnica estadística que té com a objecte la reducció de la complexitat per tal de concentrar i resumir la diversitat en uns pocs eixos d'informació, anomenats components principals. Així, amb este tipus d'anàlisi es poden deduir les principals guies que vertebraren la realitat. Per a l'anàlisi introduïm variables sociolingüístiques que atenen al coneixement, l'ús i les representacions sobre les llengües en contacte. No s'inclou en l'anàlisi cap variable no sociolingüística, per tal de no interferir l'anàlisi amb dades extrasociolingüístiques. Podeu veure a la taula 1 les variables incloses.⁹

L'anàlisi de components marca els principals eixos en què s'ordena el contacte de llengües a la Franja. El primer component ens explica quines són les principals variables que diferencien els «frangencs» entre si. A continuació, el segon component intenta explicar tot allò que no ha pogut ser explicat pel primer component. Però irremeiablement, este segon component pot explicar menys que el primer. I així successivament amb els subsegüents components.

6 Per a l'anàlisi hem utilitzat l'escalament òptim per a un conjunt de variables amb alguna que no és nominal múltiple.

7 Solem codificar les respostes de la major part de les variables categòriques en *català*, *català i castellà*, *castellà*, i *altres llengües i situacions*.

8 Per a l'anàlisi hem utilitzat l'anàlisi de conglomerats jeràrquics. Les variables que han estat la font de l'anàlisi són els dos primers components de l'anàlisi de components principals. El nombre de conglomerats òptim ha estat triat per la seua utilitat interpretativa. Podeu trobar una explicació més detallada a l'apartat sobre la *Vertebració dels grups sociolingüístics*.

9 El redactat de les preguntes per a l'onada d'enquestes de 2003 – 04 es pot consultar a Torres (2005).

El fet d'incorporar tanta informació en l'anàlisi fa difícil aconseguir una explicació elevada de la variabilitat interna de les dades. De fet, si l'anàlisi té fins a 43 preguntes, és difícil d'evitar el *soroll* en els resultats. Però, tot i això, la informació que destil·la l'anàlisi de components principals té una utilitat inestimable per a entendre, amb una visió ràpida i senzilla, quins són els principals eixos en el contacte de llengües a la Franja.

Els dos primers components de la nostra anàlisi són els que expliquen les línies mestres de la sociolingüística a la Franja. Entre els dos sumen un 38,7% de la dispersió de la informació. Quantitativament, el primer n'explica la major part: el 31,9%. El segon explica molt menys, el 6,8%. Però a nivell qualitatiu resulta molt més interessant este segon. Els següents components tenen un poder explicatiu menor, i també una menor utilitat interpretativa.

Per tal de desxifrar el significat de cadascun d'estos components, prestem atenció a la *saturació en components*, on s'indica la força de cadascuna de les variables en la construcció dels diferents components. Així, les *saturacions* amb valors més extrems són les que tenen més importància en aquell component, i per tant, mantenen els casos en tensió cap a un dels pols del component. Per contra, les saturacions properes a zero indiquen que la variable no és important a l'hora de configurar el component, i que per tant, no afecta la posició ocupada per cada cas dintre del component.¹⁰

Per tal d'analitzar el significat de cadascuna de les dues primeres dimensions, les analitzarem segons les *saturacions* de la taula 1:

- **Primer component: llengua oral, usos lingüístics familiars i comunitaris.**

El principal eix que ordena la situació sociolingüística de la Franja és el de la competència oral del català i els usos lingüístics familiars i comunitaris. A una banda¹¹ es posiciona la població que sap parlar el català i l'utilitza oralment de manera generalitzada. Els usos lingüístics que tenen un valor més important en esta dimensió són els de l'esfera familiar i comunitària. A l'altra banda¹² es posiciona la població que no és competent oralment en català i fa un ús generalitzat, i fins i tot únic, del castellà. Les variables amb major aportació són l'ús del castellà de manera habitual (llengua habitual i percentatge d'ús). Com a exemple paradigmàtic, una de les variables amb major força en este pol és la llengua utilitzada amb els amics de llengua catalana: els qui divergeixen lingüísticament al seu interlocutor catalanoparlant i, per tant, parlen castellà a un amic *catalanoparlant*, són nuclearment diferents dels qui no ho fan. Per tant, en les posicions més altes de la dimensió s'hi situen aquells que fan un ús molt alt del castellà, fins al punt de mantenir el castellà en les relacions d'amistat on l'interlocutor és de llengua catalana. Per contra, en el pol negatiu se situen aquells que declaren tindre un coneixement oral molt alt de català, sobretot per a parlar-lo (en una escala de 0 a 10), així com aquells que fan ús general d'esta llengua. En esta dimensió, on prima la competència i ús oral comunitari, no especialment significativa ni la competència ni l'ús escrit del català, ni tampoc les representacions sobre l'ús social del català, ni la llengua del consum mediàtic.

- **Segon component: llengua escrita i consum mediàtic.**

En este component, a una banda es posiciona la població que declara que sap escriure el català amb una competència alta.¹³ Esta població, fa ús del català per a escriure les notes personals i utilitza esta llengua per a una important proporció del consum mediàtic. En relació amb allò que és habitual a la Franja, també destaca pel major consum de premsa escrita en català i per parlar esta llengua en aquells espais de major formalitat o allà on habitualment el castellà té major presència, com per

10 Les variables amb una escala contínua (marcades amb una *(i)* a la taula 1) poden obtenir valors positius o negatius en les saturacions. A més de la posició dintre d'un eix, el valor assignat, ja siga positiu o negatiu, no aporta cap tipus d'interpretació. Per tant, és indiferent si una llengua té valors positius o negatius. Les variables amb les saturacions positives tendeixen a posicionar en el pol positiu del component els casos amb valors positius en la variable. Les variables amb saturacions negatives tendeixen a posicionar en el pol negatiu del component els casos amb valors positius en aquelles variables. Per contra, en les variables categòriques (sense cap símbol a la taula 1) només poden obtenir saturacions amb valor positiu. Donat que les variables categòriques tenen una escala de més de dos pols, les posicions que ocupen al component corresponent depenen de la categoria concreta de la variable en qüestió. Podeu llegir la redacció de les preguntes i les categories de resposta a Torres (2005).

11 Les opcions relacionades amb el català tenen assignat un valor negatiu en el primer component.

12 Les opcions distants del català tenen assignat un valor positiu en el primer component.

13 Les opcions relacionades amb el català escrit i el consum mediàtic en català tenen assignat un valor negatiu en el segon component.

exemple les grans superfícies comercials, els bancs o els metges.¹⁴ De l'altra banda del component hi ha la resta de població, que ni escriu el català, ni té un consum mediàtic important en esta llengua. Amb tot, part d'ells són catalanoparlants familiars.

- **Tercer component: televisió i llengua escrita (matís).**

El tercer component té un poder d'explicació ja molt reduït (4,3%) i la seua interpretació aporta informació poc rellevant i confusa. Es configura per un matís en la competència escrita declarada, entre la categorització dicotòmica (sap escriure el català o no) i la categorització escalar (competència escrita en una escala de 0 a 10). Per tant, este component oposa d'una banda part de la població que declara que sap escriure el català però en declara una competència baixa, i una part de la població que declara que no el sap escriure, però es puntua amb notes altes. A més, en esta dimensió ens permetria indicar que estos darrers també fan un consum molt baix de televisió en català.

En síntesi, els dos primers components resumien la situació sociolingüística de la Franja de manera clara: els usos lingüístics familiars i comunitaris (orals interpersonalment no formals), que són en català per a (la major) part de la població i són en castellà per a una altra part significativa; i la limitació de l'ús del català en les esferes comunitàries, com és el cas del gros de població, o l'allargament del català als usos escrits i el consum mediàtic en alguns sectors minoritaris.

A més de les variables presents en cada component, també és notable l'absència d'algunes variables en els quatre primers components: ni la comprensió del català, ni la llengua parlada amb els amics de llengua castellana, ni l'ús d'altres llengües, tenen cap rellevància en la síntesi de la diversitat sociolingüística de la Franja. Molt probablement, el fet que tota la població es comporte de manera similar en relació amb estes variables fa que no tinguen importància descriptiva.

---

¹⁴ L'alta presència del castellà en estes esferes es deu, en part, al fet que els serveis es troben fora dels territoris de llengua catalana i/o els interlocutors són forans.

TAULA 1 – SATURACIONS EN COMPONENTS DE L'ANÀLISI DE COMPONENTS PRINCIPALS DE LES VARIABLES SOCIOLINGÜÍSTIQUES. LA FRANJA, 2003.¹⁵

	Component			
	1	2	3	4
Llengua de la persona seleccionada en respondre	0,41	0,06	-0,07	-0,05
Llengua de la persona entrevistada (Llengua d'identificació)	0,81	-0,04	0,00	-0,01
Denominació donada al català (català, localisme o pejoratiu)	0,79	-0,03	0,00	-0,02
Entén el català	0,23	0,06	-0,15	0,29
Parla el català	0,64	0,05	-0,21	0,20
Llegeix el català	0,08	0,46	-0,26	0,17
Sap escriure el català**	0,15	0,57	-0,45	-0,11
Entén el català. Escala (i).	-0,48	-0,03	0,16	0,27
Parla el català. Escala (i).	-0,60	0,01	0,10	0,37
Llegeix el català. Escala (i).	-0,11	-0,22	0,31	0,59
Sap escriure el català. Escala (i).	-0,16	-0,50	0,44	0,44
Llengua inicial	0,84	-0,19	-0,03	0,06
Llengua amb el conjunt dels progenitors	0,89	-0,17	-0,09	0,07
Llengua que la persona entrevistada parla amb sa mare	0,81	-0,19	-0,05	0,03
Llengua que la persona entrevistada parla amb son pare	0,86	-0,15	-0,09	0,08
Llengua que parla amb la seua parella	0,75	-0,06	0,04	0,07
Llengua habitual de la parella	0,53	-0,09	0,12	0,00
Llengua amb el conjunt dels fills	0,74	0,01	-0,12	0,15
Llengua que parla amb els seus amics	0,89	-0,06	0,02	0,05
Llengua que parla amb els seus amics de llengua catalana	0,90	-0,05	-0,09	0,13
Llengua que parla amb els seus amics de llengua castellana	0,24	0,14	0,15	-0,15
Llengua que parla amb els seus veïns	0,88	-0,09	-0,03	0,06
Llengua que parla amb els seus companys d'estudi	0,66	0,08	0,01	-0,02
Llengua que parla amb els seus companys de feina	0,77	0,00	-0,12	0,11
Llengua que parla en anar a botigues	0,78	0,03	0,07	-0,04
Llengua que parla en anar a grans establiments comercials	0,41	0,36	0,21	-0,15
Llengua que parla en anar a bancs	0,45	0,21	0,26	-0,16
Llengua que parla amb els metges	0,21	0,28	0,20	-0,06
Llengua que parla amb un desconegut	0,33	0,31	0,16	-0,12
Llengua en què escriu notes personals	0,19	0,55	-0,13	-0,07
Percentatge d'ús del català (ús general del català) (i)	-0,42	0,16	-0,35	0,32
Percentatge d'ús del castellà (i)	0,89	-0,09	0,09	0,00
Percentatge d'ús d'altres llengües (i)	-0,02	0,00	-0,06	-0,17
El català actualment s'usa...	0,18	-0,12	0,20	-0,32
El català s'usa en relació a fa cinc anys...	0,07	-0,12	0,36	-0,37
El català s'usarà d'aquí cinc anys...	0,08	-0,22	0,30	-0,27
Llengua que creu que parlarà en el futur	0,81	0,01	-0,06	0,09
Llengua habitual de la persona entrevistada	0,89	-0,13	0,01	0,06
Hores de televisió en català sobre 10 (i)	-0,21	-0,37	-0,50	-0,03
Hores de televisió en castellà sobre 10 (i)	0,25	0,47	0,46	0,11
Hores de ràdio en català sobre 10 (i)	-0,11	-0,29	-0,13	-0,05
Hores de ràdio en castellà sobre 10 (i)	0,02	0,35	0,07	0,15
Hores de premsa en català sobre 10 (i)	-0,07	-0,54	-0,19	-0,21
Hores de premsa en castellà sobre 10 (i)	0,06	0,55	0,20	0,27

* Les variables marcades al final amb el símbol (i) són variables contínues. La resta són variables categòriques. El color verd remarca les saturacions superiors a 0,4 i els rojos les saturacions menors a -0,4. En negreta apareixen els 6 valors més extrems de cada columna, que força vegades coincideixen amb els valors superiors a 0,4 i inferiors a -0,4.

**16

15 Podeu consultar el redactat de les preguntes a Torres (2005).

16 És ben possible que esta pregunta tinga una sobrerepresentació de la competència escrita en català. La principal causa és que es qüestiona a partir de la denominació que l'enquestat dona a la seua llengua. En gran part dels casos, per tant, la llengua que se sap escriure és el xapurríu o el fragatí, contraposat per l'enquestat al català. Es tractaria de llengües de referència sense un cos normatiu darrere, ni que siga secessionista. Amb un mètode d'anàlisi més profund, és possible que es puga distingir la gran distància entre el coneixement de xapurríu, fragatí i català a la Franja i el coneixement de català a Catalunya o el coneixement de valencià al País

La forma més clara de visualitzar el resultat de l'anàlisi de components principals és representar els individus en un gràfic de núvol de punts amb els components en els eixos: el primer component es posa en les abscisses i el segon component en les ordenades. Per a la interpretació d'esta anàlisi es pot simplificar el gràfic en quatre quadrants. Vegeu-ho a la taula 2. Els casos amb valor positiu en l'abscissa (*x*, primer component) i en l'ordenada (*y*, segon component) se situen en el quadrant superior dret i són ocupats per la població que es mou en el **monolingüisme castellà**. Els casos amb valor negatiu en l'abscissa i positiu en l'ordenada se situen en el quadrant superior esquerre i es caracteritzen per fer ús del **català en l'esfera familiar** i comunitària i del **castellà en l'ús escrit** o el consum mediàtic. Els casos amb valor negatiu en l'abscissa i negatiu en l'ordenada se situen en el quadrant inferior esquerre i es caracteritzen per fer ús habitual del **català en l'esfera familiar** i comunitària i un ús significatiu també del **català en esferes institucionalitzades**, distants, escrits o de consum mediàtic. Finalment, els valors positius en les abscisses i negatius en les ordenades se situen en el quadrant inferior dret i es caracteritzen per l'**ús generalitzat del castellà**, tant oral com escrit, però **amb competència del català** i ús com a llengua escrita, institucionalitzada o de consum mediàtic.

Per al càlcul de la proporció d'enquestats que se situen en cadascun dels quadrants hem pres el 0 com a valor límit. És a dir, els casos amb valors positius en el primer i en el segon component apareixen comptabilitzats percentualment en el quadrant superior dret (tendència cap al castellà) i els casos amb valors negatius a les mateixes dues dimensions apareixen comptabilitzats al quadrant inferior esquerre (tendència cap al català). Així, es presenta un 15,1% de casos amb valors majors a zero en les dues dimensions, un 28% amb valors inferiors a zero, un 43,3% amb valor negatiu en la primera dimensió i valor positiu en la segona, i un 13,7% amb valor positiu a la primera dimensió i valor negatiu en la segona.

TAULA 2 – ESQUEMA D'INTERPRETACIÓ DEL NÚVOL DE PUNTS DE LA PRIMERA I SEGONA COMPONENTS DE L'ANÀLISI DE COMPONENTS PRINCIPALS. LA FRANJA, 2003.

↑ castellà	Ús diglòssic de català i castellà (43,3%): Parla català amb els familiars, amics i resta de comunitat. Però no el sap escriure.	Castellanoparlants monolingües (15,1%): Ús generalitzat del castellà (oral i escrit). Utilitza el castellà amb els amics catalanoparlants.
Component 2: llengua escrita i consum mediàtic	Ús habitual del català (28%): Parla català amb els familiars, amics i resta de comunitat. El sap escriure, l'escriu per a les notes personals i fa un consum mediàtic significatiu en català.	Castellanoparlants que utilitzen el català (13,7%): Ús generalitzat del castellà (oral i escrit). Sap parlar i escriure el català.
català ↓	← català castellà →	

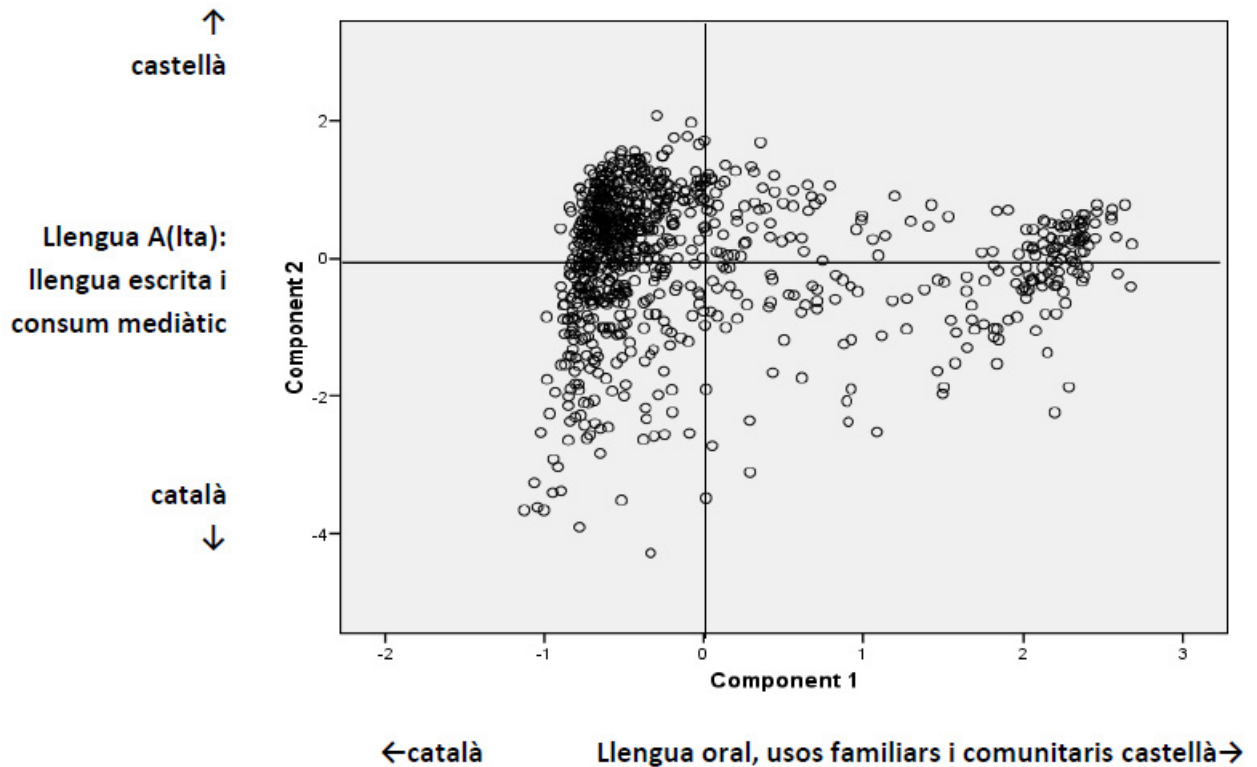
Component 1: llengua oral, usos familiars i comunitaris

En el gràfic 1 es representa cada enquestat segons el seu valor en la primera i en la segona dimensions sociolingüístiques. La disposició dibuixa clarament dues agrupacions de casos. En la part superior esquerra un gruix ben concentrat de població de la Franja pivota sobre la llengua catalana, amb una gran concentració en els valors superiors del gràfic. Este gruix s'estenen de manera més dispersa cap als valors inferiors, on se situarien els catalanoparlants que saben escriure la seua llengua, a més de fer-ne ús en les notes personals i en el consum mediàtic. D'una altra banda, a la part dreta superior, una massa menor, però també densa,

Valencià.

representa la població castellanoparlant. En l'àrea inferior es dispersa cap als casos de castellanoparlants que saben parlar i/o escriure català. Entre els dos grans grups dibuixats per l'anàlisi de components principals hi ha una dispersió fluida de casos, però poc densa, on se situaria la població que incorpora una i altra llengua de manera significativa.

GRÀFIC 1 – NÚVOL DE PUNTS DE LA PRIMERA COMPONENT SOCIOLINGÜÍSTICA (LLENGUA ORAL I USOS FAMILIARS I COMUNITARIS) I LA SEGONA COMPONENT SOCIOLINGÜÍSTICA (LLENGUA ESCRITA I CONSUM MEDIÀTIC). CADA ENQUESTAT ÉS REPRESENTAT PER UN PUNT SEGONS EL SEU VALOR EN CADASCUN DELS COMPONENTS. LA FRANJA, 2003.

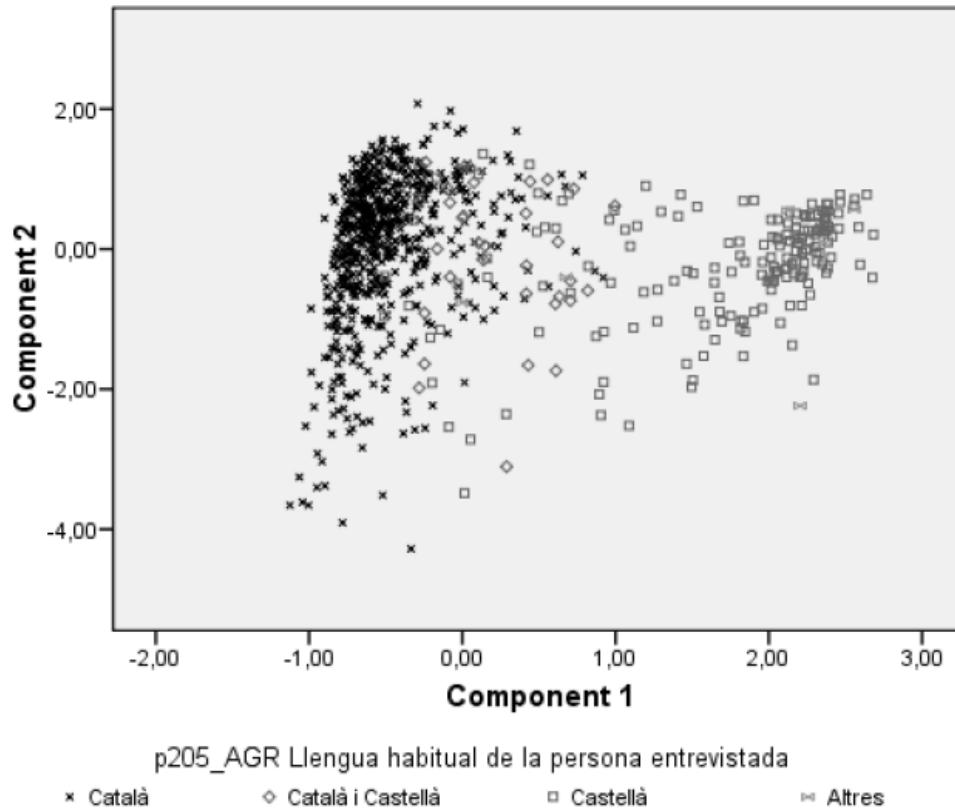

Per tal de facilitar la descripció de l'anàlisi de components principals del gràfic anterior, hem representat diferents variables en una sèrie de gràfics (gràfic 2, gràfic 3, gràfic 4, gràfic 5 i gràfic 6), on els enquestats forgen el mateix núvol de punts, però amb un símbol diferent segons utilitzen una llengua o altra. La simbologia és la mateixa en els quatre primers gràfics: el català es representa amb una aspa, el castellà amb un quadrat i simultàniament les dues llengües apareixen representades amb un rombe.

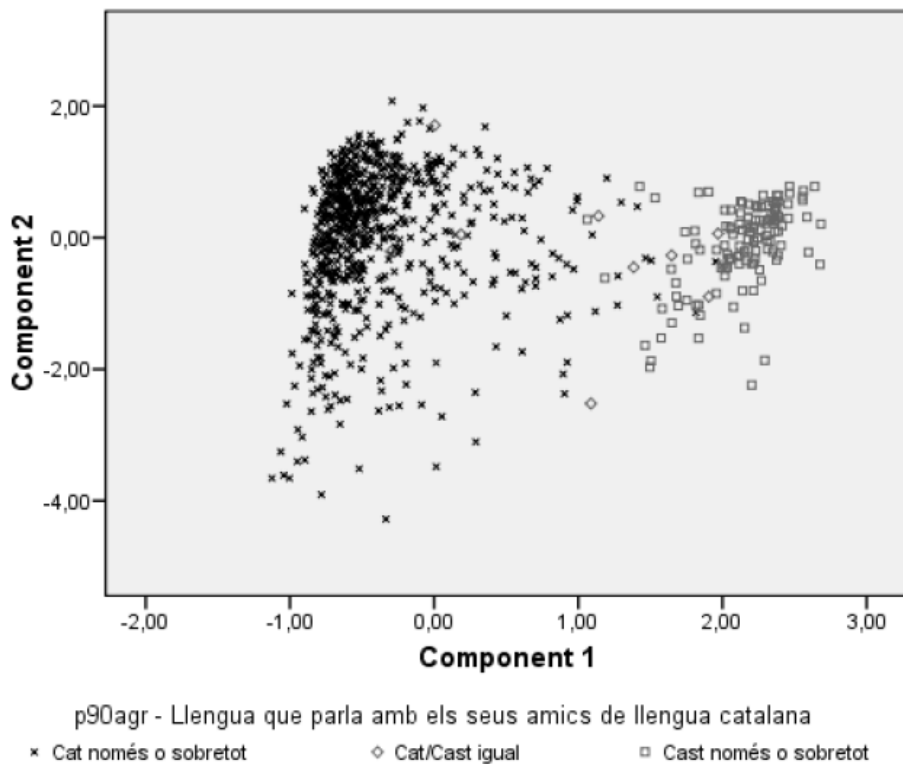
En els dos primers gràfics es representa les variables que mostren les grans diferències entre la banda dreta i la banda esquerra del gràfic. És a dir, els principals valors del **component 1**: llengua oral, usos familiars i comunitaris. En el gràfic 2 es representa la **llengua habitual** de l'enquestat. Es pot diferenciar clarament les dues opcions principals del component 1: al bloc de l'esquerra, majoritari, apareix representada la població que declara que té com a llengua habitual el català, i a la dreta la població que té com a llengua habitual el castellà. La poca població que declara les dues llengües com a habituals apareix en la part central.

Al gràfic 3 es representa una de les variables que hem anunciat com a cabdal en el component 1: la **llengua parlada amb els amics de llengua catalana**. Tota la part esquerra i central és la que ocupa la població que utilitza el català amb un amic de llengua catalana. Fins i tot la part central convergeix lingüísticament al català, tot i que està ocupada per població que declara que és de llengua habitual castellana, o catalana i castellana simultàniament.

GRÀFIC 2 – LLENGUA HABITUAL DE L'ENQUESTAT REPRESENTADA EN EL NÚVOL DE PUNTS FORMAT PELS DOS PRIMERS COMPONENTS. LA FRANJA, 2003.

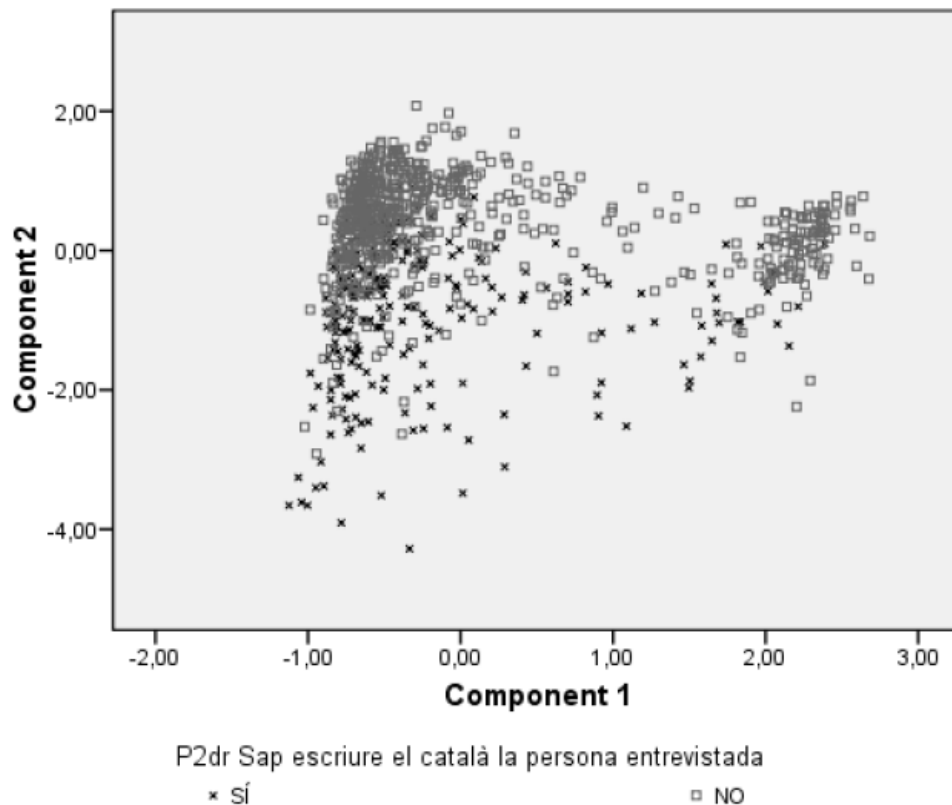
GRÀFIC 3 – LLENGUA PARLADA AMB ELS AMICS DE LLENGUA CATALANA REPRESENTADA EN EL NÚVOL DE PUNTS FORMAT PELS DOS PRIMERS COMPONENTS. LA FRANJA, 2003

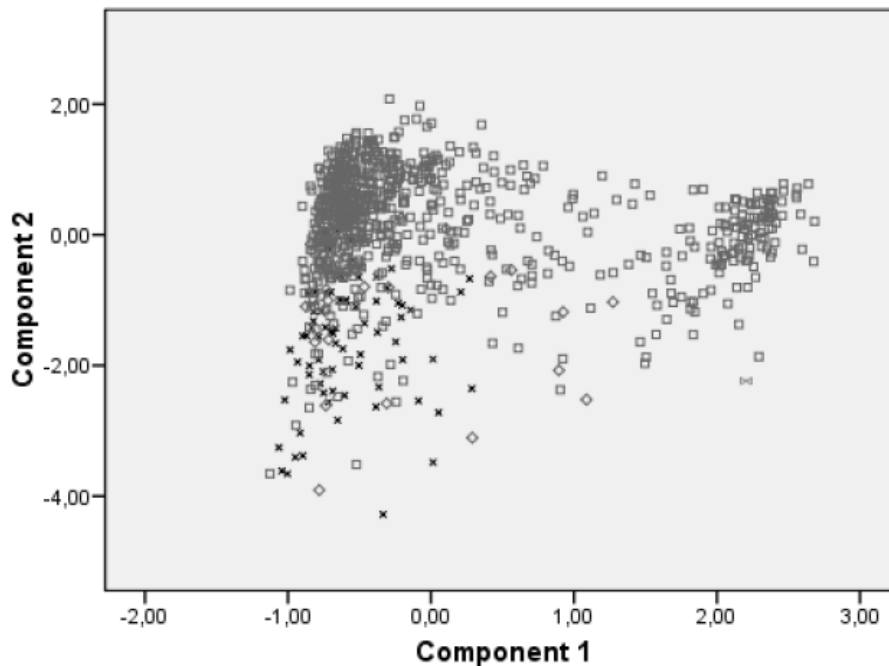
En els següents gràfics veurem representades algunes variables que ajuden a interpretar el **component 2** (llengua escrita i consum mediàtic). Al gràfic 4 es representa la **competència escrita** en català que declara l'enquestat. Veiem com, tant la majoria de castellanoparlants (situats a la dreta del gràfic) com els catalanoparlants (la major part del bloc de l'esquerra), declaren que no saben escriure en català (símbol quadrat). Així, els catalanoparlants concentrats en la part superior del gràfic s'igualen a la major part dels castellanoparlants, que no saben escriure en català. I per contra, les posicions inferiors en el segon component són ocupades per la població que declara que sap escriure en català.

Al gràfic 5 es representa la llengua utilitzada per a prendre les **notes personals** (usos escrits personals). Novament, tant els castellanoparlants com la major part dels catalanoparlants declara fer ús del castellà per a les notes personals. I només una reduïda part dels catalanoparlants, situats en les posicions més baixes del segon component, declaren escriure les notes personals en català.

GRÀFIC 4 – CONEIXEMENT ESCRIT DEL CATALÀ (DICOTÒMIC) REPRESENTAT EN EL NÚVOL DE PUNTS FORMAT PELS DOS PRIMERS COMPONENTS. LA FRANJA, 2003.

GRÀFIC 5 – LLENGUA EN QUÈ ESCRIU LES NOTES PERSONALS REPRESENTADA EN EL NÚVOL DE PUNTS FORMAT PELS DOS PRIMERS COMPONENTS. LA FRANJA, 2003.

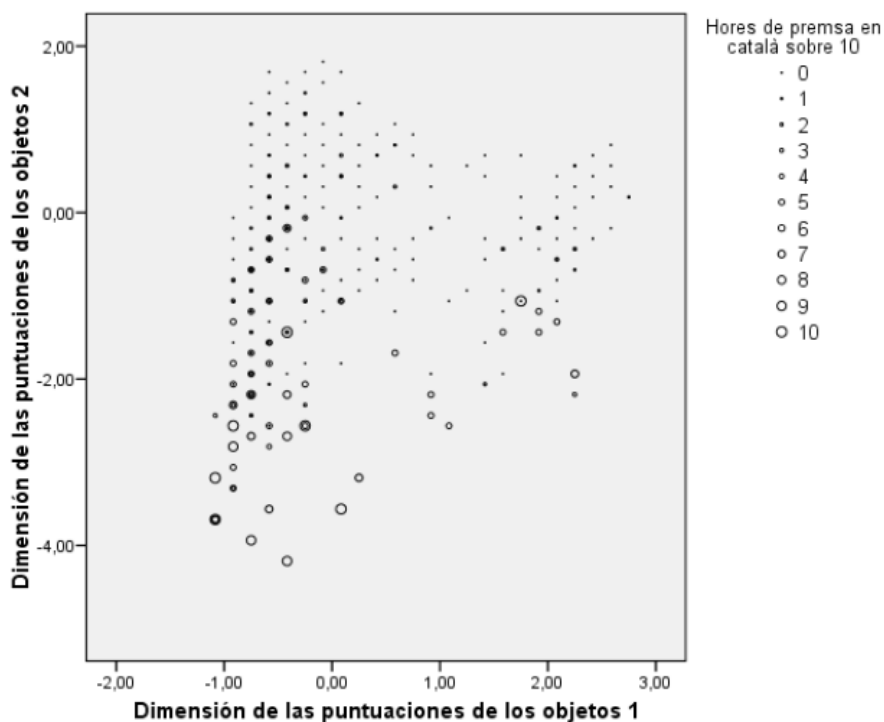

p150agr - Llengua en que escriu notes personals

- x Cat només o sobretot   ◇ Cat/Cast igual   □ Cast només o sobretot   ≡ Altres situacions

Finalment, també en la llengua en què es consumixen els **mitjans de comunicació** veiem una important distància entre les posicions superiors i les inferiors. Si bé la major part dels catalanoparlants i castellanoparlants llegeixen la premsa en castellà, les posicions més baixes del gràfic mostren un consum important de premsa en català. Vegeu-ho al gràfic 6.

GRÀFIC 6 – PROPORCIÓ DE PREMSA LLEGIDA EN CATALÀ REPRESENTAT EN EL NÚVOL DE PUNTS FORMAT PELS DOS PRIMERS

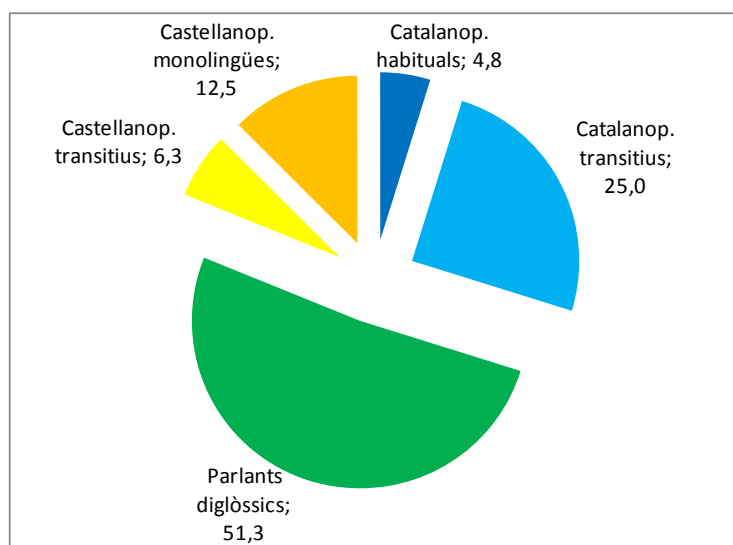

5 Grups sociolingüístics

Una vegada considerats els principals pols que regeixen la condició sociolingüística de la població de la Franja, aplicarem una anàlisi de conglomerats, del qual s'extraurà els diferents grups sociolingüístics segons les competències i els comportaments sociolingüístics. A la Franja es poden diferenciar fins a cinc grups sociolingüístics:

- **Els catalanoparlants habituals.** Són un grup menut (4,8%) que es defineix per un ús important del català en totes les esferes, tot i que no són d'origen plenament catalanoparlant. Representen el 4,8% de la població de la Franja.
- **Els catalanoparlants transitius.** Són un grup de dimensió mitjana (25%), que es defineix per la seua posició intermèdia entre els parlants habituals de català i els parlants diglòssics.
- **Els parlants diglòssics.** És el grup més nombrós i important de la Franja (51,3%). Utilitzen el català en l'esfera familiar i comunitària; i el castellà en les esferes més distants, formals o per a escriure.¹⁷
- **Els castellanoparlants transitius.** És un grup menut (6,3%) que es defineix per un origen familiar castellanoparlant, però una competència i adopció tímida del català en algunes esferes de la vida.
- **Els castellanoparlants monolingües.** Són un grup menut (12,5%). Es caracteritzen perquè no tenen competència en català, en conseqüència, per utilitzar el castellà de manera exclusiva en totes les esferes, tant en les familiars i informals, com en les formals o escrites. Fins i tot declaren que parlen en castellà amb els amics catalanoparlants.

GRÀFIC 7 – DISTRIBUCIÓ DE LA POBLACIÓ DE LA FRANJA EN CINC GRUPS SOCIOLINGÜÍSTICS.

El **grup diglòssic** i els **catalanoparlants transitius** són els més nombrosos. Entre els dos sumen tres quartes parts de la mostra, essent els primers la meitat de la població i els segons, una quarta part. Sobretot els primers es defineixen per un ús diglòssic del català (llengua B) i el castellà (llengua A). És pel seu pes específic que en ocasions es caracteritza la situació sociolingüística de la Franja com a diglòssica. En segon lloc, els dos grups de **castellanoparlants** sumen el 18,9% de la població. Una gruix de població significant. Els castellanoparlants monolingües són, dels dos, el grup més important (12,5%). El seu comportament és el més homogeni de la Franja, i també el més monolingüe, tant entre els grups castellanoparlants com entre els catalanoparlants. Els castellanoparlants transitius incorporen el català en algunes esferes, encara que no d'una manera prominent. Per acabar, un reduït grup de **catalanoparlants** (4,8%) fa un ús més generalitzat del que és habitual a la Franja, utilitzant la llengua escrita o fent un consum mediàtic important en català. Amb tot, el seu ús no és monolingüe, i utilitzen el castellà també en bona part de les esferes menys locals o comunitàries.

¹⁷ Per tal d'aprofundir en l'ús del concepte de diglòssia que fem aquí, aneu a l'apartat *Marc teòric: sobre la diglòssia a la Franja*

a) Visió transversal dels grups sociolingüístics

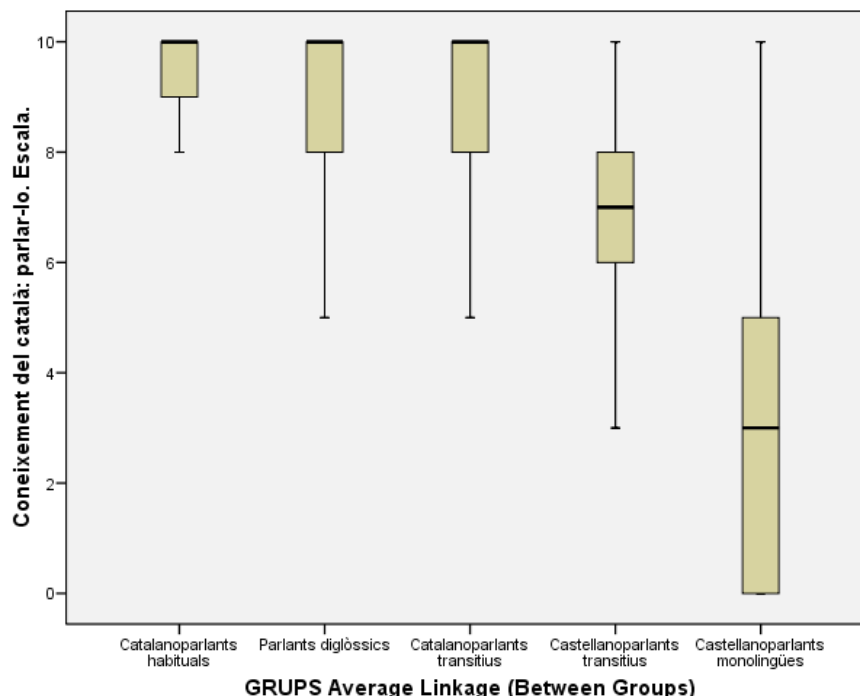
Per tal de configurar una visió general dels cinc grups sociolingüístics de la Franja, primer de tot analitzarem de manera transversal alguns aspectes, com són les competències, els usos lingüístics, l'origen geogràfic, la comarca de residència, el nivell d'estudis, el nivell socioeconòmic, l'edat i la natalitat. Posteriorment analitzarem de manera detallada cadascun dels grups sociolingüístics.

i. Coneixement escalar del català

El **coneixement oral** de català (parlar) es pot visualitzar en el diagrama de capses del gràfic 8.¹⁸ En este gràfic, la primera columna representa els catalanoparlants habituals. Tots declaren coneixements superiors als 8 punts en una escala de 0 a 10 punts. La segona columna, on apareixen els parlants diglòssics, i la tercera, amb els catalanoparlants transitius, mostren una competència similar, situada en les cotes més altes: més de la meitat d'estos grups declaren una competència de 10 punts, i sempre amb puntuacions superiors a 5. Els castellanoparlants transitius, en la quarta columna, també declaren una competència important en català: més de la meitat se situa per damunt dels 7 punts, i tres quartes parts per damunt dels 5 punts. Per contra, els castellanoparlants monolingües són els que declaren menor competència en català: la meitat se situa per davall dels 3 punts, i fins a tres quartes parts declara puntuacions de 5 o menys.

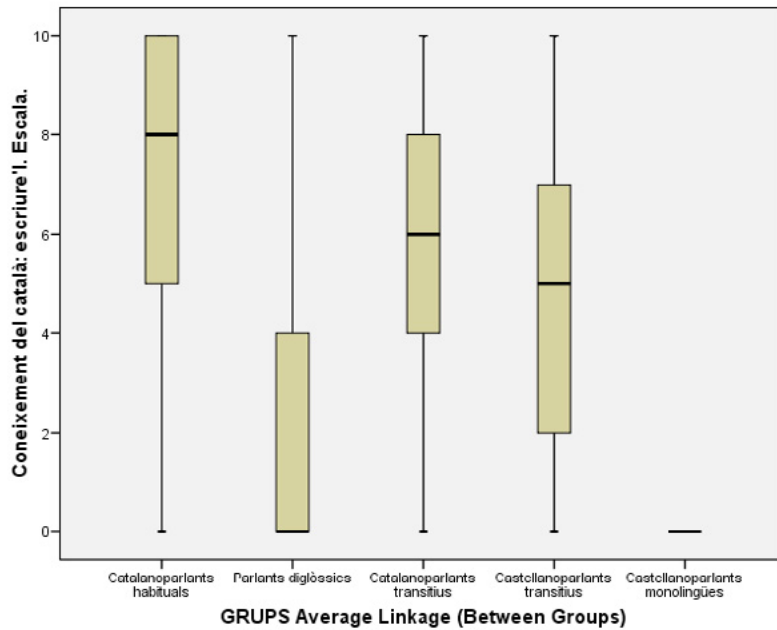
La competència oral en català, però, no sempre es transvasa en la **competència escrita**. Vegeu-ho al gràfic 9. Entre els tres primers grups, que mantien un alt coneixement oral de català, sobreix l'alt coneixement escrit dels catalanoparlants habituals (primera columna), i fins i tot dels catalanoparlants transitius (tercera columna). Però els parlants diglòssics, que tenen una alta competència oral, destaquen per la molt baixa competència escrita: tres quartes parts d'estos declaren una competència inferior als 5 punts. En els grups castellanoparlants hi ha una gran distància entre el nul coneixement (0 punts) generalitzat entre els monolingües i el coneixement superior als 5 punts de bona part dels castellanoparlants transitius (la meitat).

GRÀFIC 8 – DIAGRAMA DE CAPSES DE CONEIXEMENT ORAL DE CATALÀ (PARLAR) SEGONS ELS GRUPS SOCIOLINGÜÍSTICS. LA FRANJA, 2003.

¹⁸ Els diagrames de capses representen la distribució de les variables contínues, cada símbol de la columna indica el valor mínim, el primer quartil, la mediana, el tercer quartil i el valor màxim. Els casos extrems s'exclouen de la visualització.

GRÀFIC 9 – DIAGRAMA DE CAPSES DE CONEIXEMENT ESCRIT DE CATALÀ (ESCRIURE) SEGONS ELS GRUPS SOCIOLINGÜÍSTICS. LA FRANJA, 2003.

ii. Usos lingüístics

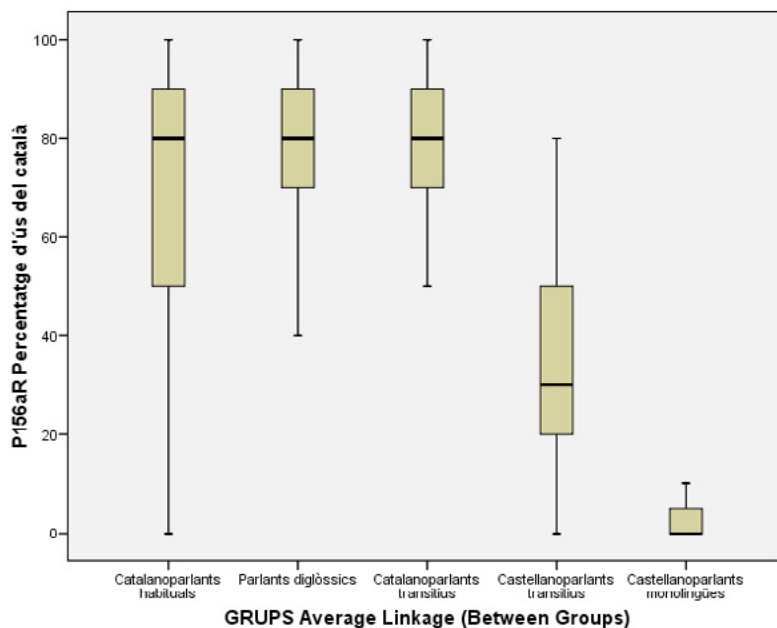
Ús lingüístic general

L'ús general de les llengües (percentatge d'ús) diferencia clarament els parlants diglòssics i catalanoparlants (transitius i habituals), que lideren un ús que pivota sobre el **català**, dels castellanoparlants monolingües, que en ocasions molt puntuals utilitzen el català. Els **castellanoparlants** transitius declaren un ús important, però minoritari, del català. Vegeu el gràfic 10 i la taula 3.

TAULA 3 – ÚS LINGÜÍSTIC GENERAL (PERCENTATGE D'ÚS) SEGONS ELS GRUPS SOCIOLINGÜÍSTICS. MITJANA. LA FRANJA, 2003.

	Catalanoparlants habituals	Parlants diglòssics	Catalanoparlants transitius	Castellano parlants transitius	Castellano parlants monolingües
% ús català	71,5	78,2	80,2	31,9	5,0
% ús castellà	27,4	21,4	19,6	67,5	94,8
% ús altres ll.	1,2	0,5	0,2	0,6	0,2

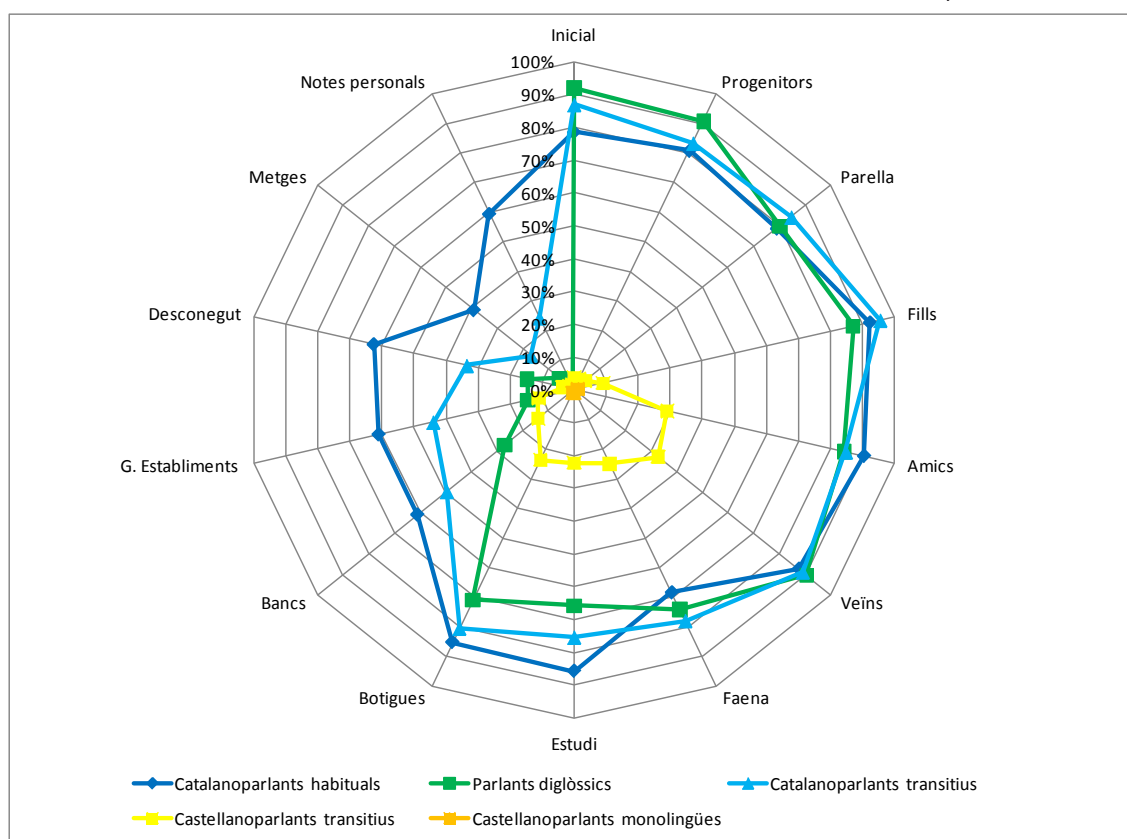
GRÀFIC 10 – DIAGRAMA DE CAPSES D'ÚS LINGÜÍSTIC GENERAL (PERCENTATGE D'ÚS DEL CATALÀ) SEGONS ELS GRUPS SOCIOLINGÜÍSTICS. LA FRANJA, 2003.

Ús lingüístic interpersonal

Pel que fa a l'origen lingüístic, els usos **familiars** són majoritàriament en català en els grups catalanoparlant i el diglòssic. El grup diglòssic és el que té l'origen lingüístic més catalanoparlant, però és en l'única esfera on este grup està al capdavant en l'ús del català. Amb la **parella** i amb els **fills** l'ús del català és encapçalat, per poc, pels catalanoparlants transitius. En els usos amb els **veïns** tots tres grups són força similars. I en el camp **laboral i educatiu** no hi ha una tònica clara: els catalanoparlants transitius lideren l'ús del català amb els companys de faena, mentre que amb els companys d'estudi són els catalanoparlants habituals. I a partir d'estos àmbits, l'ús del català dels habituals ja es manté en nivells superiors sempre. Amb els **amics** i en **botigues** són els qui més parlen en català, però amb un important ús de tots tres grups. En l'esfera socioeconòmica més general (**bancs, grans establiments, metges i desconeguts**) l'ús del català es desploma en tots tres grups, però sobretot entre els parlants diglòssics. És en l'ús en les **notes personals** on es marca la gran diferència entre els catalanoparlants habituals, que mantenen un important ús del català, i els catalanoparlants transitius i els parlants diglòssics, entre els quals el català pràcticament desapareix.

GRÀFIC 11 – GRÀFIC RADIAL D'ÚS DEL CATALÀ SEGONS ELS GRUPS SOCIOLINGÜÍSTICS. LA FRANJA, 2003.

iii. Origen geogràfic

La major part de la població és **nascuda als territoris de parla catalana**. Més del 95% dels catalanoparlants transitius i dels parlants diglòssics, i del 90% dels catalanoparlants habituals, són autòctons. No és així entre els grups castellanoparlants: prop de la meitat dels castellanoparlants monolingües són nascuts fora dels territoris de llengua catalana. Este percentatge es redueix a un 25,5% dels castellanoparlants transitius.¹⁹

¹⁹ Esta dada té algun problema de recollida a la Franja, donada la condició fronterera de tot el territori. La pregunta formulada (*Digui'm, si us plau, on va néixer vostè?*) no incorpora cap instrucció que aclarisca un punt d'especial transcendència a la Franja: interessa saber la població on residien els pares quan l'enquestat van néixer, i no la localitat de l'hospital on ell va néixer. Si bé esta confusió no té cap transcendència arreu dels territoris de llengua catalana, la major part de la població nascuda a la Franja (els seus pares vivien a la Franja), ho ha fet a un hospital en territori castellanoparlant, com Alcanyís, o una població catalana administrativament, com Lleida. Este fet interfereix a l'hora de tractar l'origen geogràfic dels enquestats.

TAULA 4 – ORIGEN GEOGRÀFIC DELS ENQUESTATS SEGONS ELS GRUPS SOCIOLINGÜÍSTICS. LA FRANJA, 2003.

		Catalanop. habituals	Parlants diglòssics	Catalanop. transitius	Castellanop. transitius	Castellanop. monolingües	TOTAL
Lloc naix.	Territoris II. catalana	90,5%	95,5%	95,7%	74,5%	47,7%	87,9%
	Resta del món	9,5%	4,5%	4,3%	25,5%	52,3%	12,1%
Total		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

iv. Comarques

A l'inici d'este punt sobre els grups sociolingüístics hem explicat la distribució per grups sociolingüístics a la Franja: la meitat de la població de la Franja és parlant diglòssica, que juntament amb un altre quart que és catalanoparlant transitiu, formen el nucli central sociolingüístic de la Franja. A banda, hi ha una cinquena part de la població d'origen castellanoparlant, que en gran part (dos terços) viu instal·lada en una situació de monolingüisme, juntament amb un altre terç que incorpora el català tímidament. A l'altra banda hi ha un grup molt menut (4,8%) que tot i no fer un ús ple del català, sí que l'utilitza de manera força habitual en la major part dels contextos.

Esta distribució no s'estén de forma similar al llarg de tota la Franja. El **Matarranya**, al sud, és la comarca netament diglòssica: dues terceres parts dels seus adults són parlants diglòssics. Per contra, és el territori que, amb diferència, té menys castellanoparlants: monolingües i transitius només sumen la meitat del que és general a la Franja. No en va, juntament amb la Ribagorça, és l'àrea amb les poblacions més menudes.

El **Baix Cinca** és el territori on els castellanoparlants tenen un pes més important: entre monolingües i transitius sumen un 28,7%. Contràriament, els diglòssics tenen un pes menor a l'habitual: 37,8%.

La Llitera i la Ribagorça, els més septentrionals de la Franja, no mantenen similituds. La **Ribagorça** podria ser el territori amb una distribució per tipologies de parlant més similar a la que és habitual a la Franja. Només podria haver-hi una excepció, que fa referència a la distribució dels castellanoparlants: els transitius són el doble que els castellanoparlants monolingües. A la **Llitera**, per contra, tot i que compta amb una proporció general de catalanoparlants i diglòssics que superen els tres quarts de la població, com arreu, estos grups tenen una distribució diferent a l'habitual: els transitius són més, i són tants, com els diglòssics. I a més, hi ha alguns catalanoparlants habituals més del que és general.

Així, els territoris més distants de la dinàmica general de la Franja són, d'una banda, el Matarranya, on la diglòssia és la distribució més comuna i els grups castellanoparlants escassegen; i La Llitera, on la diglòssia perd recorregut a favor d'un ús més generalitzat del català (catalanoparlants transitius), però també amb alguns castellanoparlants monolingües més. Així, els grups que major distintiu comarcal tenen són els parlants diglòssics, la meitat dels quals són del Matarranya, i els castellanoparlants (monolingües o transitius), la meitat dels quals són del Baix Cinca.

TAULA 5 – COMARCA DE RESIDÈNCIA DELS ENQUESTATS SEGONS ELS GRUPS SOCIOLINGÜÍSTICS. LA FRANJA, 2003.

	La Ribagorça	La Llitera	Baix Cinca	Baix Matarranya	Alt Matarranya	La Ribagorça
Catalanoparlants habituals	4,3%	7,8%	5,2%	2,0%	4,2%	4,8%
Parlants diglòssics	53,3%	32,0%	37,8%	71,7%	67,0%	51,3%
Catalanoparlants transitius	23,9%	35,2%	28,3%	19,2%	18,9%	25,0%
Castellanoparlants transitius	10,9%	7,0%	9,1%	1,0%	3,4%	6,3%
Castellanoparlants monolingües	7,6%	18,0%	19,6%	6,1%	6,4%	12,5%
Total	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

v. Nivell d'estudis

La població amb **estudis primaris** és la que ocupa major espai a la Franja: són més de la meitat de la població (54,9%). I els qui tenen estudis **secundaris** completen este gruix central de la població: entre les dues categories sumen el 84,3%. Només dos grupets, que no superen el 8% cadascuna, apareix a ambdós costats: els qui tenen estudis universitaris i els qui no tenen estudis.

La presència de la població amb estudis primaris és (encara) més accentuada entre els parlants diglòssics: fins un 63,3%. Per contra, els estudis secundaris tenen recorreguts majors entre els grups transitius, sobretot els castellanoparlants. Finalment, els nivells d'estudi més alt, sobretot els universitaris (26,8%), són una part essencial entre els catalanoparlants habituals. Però també entre els castellanoparlants monolingües (17,4%).

TAULA 6 – NIVELL D'ESTUDIS DELS ENQUESTATS SEGONS ELS GRUPS SOCIOLINGÜÍSTICS. LA FRANJA, 2003.

	Catalanop. habituals	Parlants diglòssics	Catalanop. transitius	Castellanop. transitius	Castellanop. monolingües	TOTAL
Sense estudis		10,0	5,1		11,0	7,8
Estudis primaris	29,3	63,3	51,4	38,2	45,9	54,9
Estudis secundaris	43,9	22,1	38,3	49,1	25,7	29,4
Estudis universitaris	26,8	4,6	5,1	12,7	17,4	7,9
TOTAL	100	100	100	100	100	100

vi. Nivell socioeconòmic

Tot i que les qüestions sobre els ingressos econòmics familiars, com és habitual als estudis demoscòpics, manté un alt grau de **no resposta**: el 38,7% dels enquestats no manifesta els ingressos nets de casa. Però la no resposta es distribueix molt similarment en tots els grups: del mínim de 36,4% de no resposta entre els castellanoparlants transitius al 40,5% dels catalanoparlants habituals.

Dels qui responen a esta pregunta se'n pot traure algunes informacions molt interessants. Els parlants diglòssics i els catalanoparlants transitius són els dos grups que declaren un **menor poder adquisitiu** familiar: aproximadament la meitat de la població se situa per sota del tram dels 1000€ d'ingrés familiar. Per contra, els catalanoparlants habituals mantenen dos trams centrals: entre el tram menor de 1000€ i el tram dels 1501 a 2000€ d'ingressos familiars. Ambdós grups castellanoparlants mantenen el seu cor en este tram, d'entre els 1501 i els 2000€ d'ingressos familiars, amb una llarga cua en els ingressos menors, però també amb una àmplia cua en els superiors.

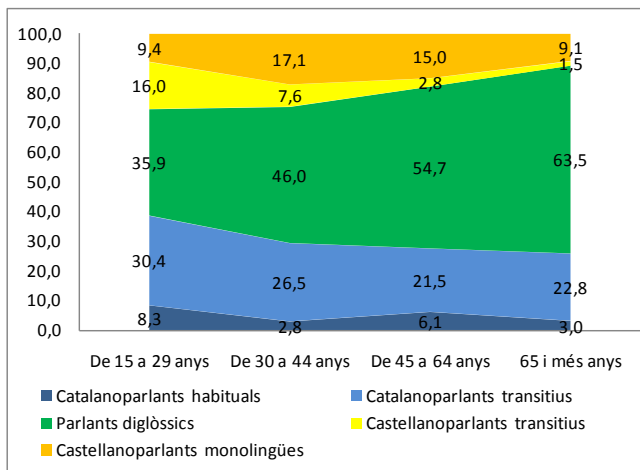
vii. Edat

Els catalanoparlants són majoria aclaparadora entre les **cohorts majors**. En les cohorts dels nascuts en les primeres dècades del segle XX, els castellanoparlants superen de poc el 10% de la població. Però cohort a cohort, el castellà arrenca una escalada fins a ocupar una quarta part entre els grups més **joves**.

Els diglòssics, tal com sabem, és la tipologia majoritària a la Franja. I així ho es repartix en tots els grups d'edat. Però, si bé als grups més grans supera les dues tercers parts del total, a les cohorts centrals són al voltant de la meitat i entre els grups més joves només són una tercera part. En oposició a esta reducció de parlants diglòssics, els catalanoparlants transitius i els catalanoparlants habituals creixen. Però creixen d'una manera tan continguda que no arriba a compensar, ni de lluny, la reducció de parlants diglòssics.

En definitiva, els dos grups que més es diferencien per l'edat són els parlants diglòssics i els castellanoparlants transitius. L'edat mitjana dels enquestats (són majors de 15 anys) és de 49 anys. Els diglòssics són els majors de tots (53 anys), en oposició als castellanoparlants transitius (32 anys).

GRÀFIC 12 – DISTRIBUCIÓ ENTRE ELS GRUPS SOCIOLINGÜÍSTICS SEGONS LES COHORTS D'EDAT DELS ENQUESTATS. LA FRANJA, 2003.

viii. Natalitat

L'edat del grup està lligada amb la seua natalitat. Entre un 60 i 69% dels **catalanoparlants** (habituals o transitius) i parlants diglòssics tenen fills, amb una mitjana d'entre 1,31 i 1,41 descendents. Les grans diferències es troben entre els dos grups **castellano parlants**: el 81,7% dels **monolingües** té fills, mentre que només en té el 40% dels **transitius**. Així, la mitjana de fills dels monolingües és de 1,63 i la dels transitius, de 0,78.

b) Anàlisi en profunditat dels grups sociolingüístics

En l'apartat present completarem la descripció dels grups amb una visió aprofundida dels coneixements, els usos i les representacions sociolingüístics de cadascuna d'ells.

ix. Catalanoparlants habituals

És un grup molt reduït, que només representa el 4,8% de la població de la Franja. Tots ells són competents en català oralment, i el coneixement escrit d'esta llengua és pràcticament universal. No tots són parlants inicials de català, però si que adopten el català amb els fills. Fora de la llar és on incorporen el català d'una manera més predominant que la resta de grups, de forma que en les esferes més formals superen en ús els catalanoparlants transitius i els parlants diglòssics. Per això els denominem catalanoparlants habituals. No podem arribar a dir que facen un ús ple o quasi ple del català, perquè l'ús d'esta llengua és força menor que en el cas d'altres dels grups catalanoparlants de fora de la Franja. Però és convenient apuntar l'ús més habitual del català en algunes esferes on la resta de catalanoparlants familiars parlen castellà. De fet, declaren un ús general del català més baix que altres que l'utilitzen en esferes familiars i comunitàries. Majoritàriament denominen *català* a la llengua i la consideren part del sistema lingüístic. El seu consum mediàtic, sobretot la ràdio, és majoritàriament en català.

Els catalanoparlants habituals tenen un **origen lingüístic familiar** principalment catalanoparlant. Però no en la mesura tan intensa com es veu amb els catalanoparlants transitius i, sobretot, amb els diglòssics. Si bé quatre de cada cinc són de llengua inicial catalana (78,6%), un de cada cinc és de llengua inicial castellana. Un percentatge similar manté el català amb la seua parella. Però una part important incorpora el català en parlar amb els fills: ben bé tots parlen el català amb els seus fills (92,3%). Esta pujada es deu al fet que part (24%) dels castellano parlants familiars d'este grup transmet el català als seus fills. Amb tot, el grup se situa entre el límit superior d'ús de català amb els fills, marcat pels catalanoparlants transitius (95,5%), i l'inferior, dels diglòssics (87,1%).

En els **usos lingüístics comunitaris fora de la llar**, la presència del català és superior a la proporció de parlants inicials del grup: un 90,5% el parla amb les amistats i un 87,5% el parla amb els veïns. Tot i que

la seua composició lingüística inicial no és plenament catalanoparlant, els castellanoparlants i bilingües familiars usen només o sobretot el català, i és així com es converteixen en el grup amb major proporció d'ús del català amb els amics.

Fora de la llar, és el grup que més català parla. L'únic àmbit on l'ús del català d'este primer grup és més baix que el dels dos altres grups d'origen catalanoparlant és en el laboral (68,6%). On sobretot destaca l'ús del català d'este grup és en les esferes **socioeconòmiques i de serveis**. Amb diferència, és el grup amb major ús: a les botigues, 85,4%; als grans establiments comercials, 61%; als bancs, 61%; i amb els metges, 39%. Fins i tot, amb la llengua que parla o que havia parlat amb els companys d'estudi el percentatge arriba al 85,7%.²⁰ En el camp dels usos força influenciats per les actituds, també es mostren més propers al català. Tots ells parlen català amb els amics considerats de llengua catalana, però fins el 28,6% parla català amb els amics de llengua castellana. Tot i que este percentatge de manteniment lingüístic amb els amics de llengua castellana no és molt alt, és el major de tots a la Franja, i cal recordar la limitada bilingüïtzació dels castellanoparlants. En l'ús lingüístic *amb un desconegut*, que s'aproxima molt més encara al camp ideològic²¹, fins a un 62,5% parla català.

En el camp de les **representacions**, tres quartes parts tenen el català com a llengua d'identificació.²² Però en el camp de les denominacions, és el grup que, com a opció principal, més utilitza la denominació de *català* (58,3%), juntament amb altres denominacions localistes (30,6%). De fet, rarament utilitzen la denominació pejorativa de *xapurriau* (11,1%). De la mateixa manera que en la resta de grups sociolingüístics, una majoria social molt aclaparadora (95,2%) està d'acord que és una manera diferent de parlar la mateixa llengua de les Illes Balears, Catalunya o el País Valencià.²³ Pel que fa a la perspectiva dels usos lingüístics personals que faran en un futur, la majoria creu que parlarà només (31,7%) o sobretot (26,8%) català. Amb tot, una proporció més important del que és general, pensa que parlarà igual en català que en castellà. La posició sobre l'ús del català en l'actualitat és força optimista, amb una majoria que opina que s'usa molt (39%) o bastant (36,6%). Tot i que la major part pensa que en els darrers cinc anys l'ús no ha canviat (52,5%), les perspectives sobre l'ús general que hi haurà en cinc anys són més diverses, dividides en tres terços similars, entre els qui pensen que el català es parlarà menys, igual o més.

Les **competències escrites** dels catalanoparlants habituals és molt alta en comparació amb la mitjana de la població de la Franja. El parlen i el llegeixen tots, i només l'11,9% declara que no el sap escriure. El nivell de competència se situa en els 7,2 punts, en una escala de 0 a 10. No debades, gran part d'ells escriu les seues notes personals només o sobretot en català (59,5%).

Una de les esferes on major diferenciació mantenen els catalanoparlants habituals amb els altres dos grups d'arrel catalanòfona és en la llengua del **consum mediàtic**. De cada 10 hores que consumixen els mitjans de comunicació són en català 5,4 hores en la premsa, 6,2 hores en la televisió i 7,4 hores en la ràdio. Un consum notablement catalanoparlant, que arriba a superar en 5,5 hores el consum de ràdio en català del grup diglòssic. Destaquen també pel consum general que fan dels mitjans: universalitzat pel que fa a la premsa (90,5%) i major que els altres grups en ràdio (73,8%), en oposició al consum sensiblement menor de televisió (90,5%) del que és habitual.

20 Tot i que no disposem de la informació, hi ha la possibilitat que una part d'ells hagen estudiat en el sistema educatiu català, almenys en els nivells d'ensenyament universitari. Si més no, els universitaris hi tenen un pes important, i també les comarques centrals de la Franja, que formen part de l'àmbit socioeconòmic lleidatà. Si esta hipòtesi es corroborés, també estaria relacionat amb l'alta competència escrita que declaren en esta llengua.

21 Vila (2003:82).

22 Es considera llengua d'identificació la resposta a la qüestió «Pot indicar-me quina és la seva llengua?».

23 *El parlar de les Illes Balears, el de Catalunya, el de la Comunitat Valenciana, el d'Andorra i el de les Comarques Orientals d'Aragó són maneres diferents de parlar la mateixa llengua.*

x. Catalanoparlants transitius

Els catalanoparlants transitius són un grup de mida mitjana (25%). Tots saben parlar el català. La seua llengua inicial és el català. Són els qui declaren major ús habitual d'esta llengua (94,5%). De fet, en un 80,2% de les ocasions declaren que utilitzen el català.

La major part són d'origen catalanoparlant, el transmeten als seus fills i pràcticament tots l'utilitzen per a parlar amb amics, veïns, botigues o companys de faena. Però el castellà té una entrada significativa en el camp socioeconòmic i de serveis, i sobretot en situacions en què l'interlocutor és un desconegut. Poc menys de la meitat declara que no sap escriure el català, però la majoria l'utilitza per a escriure les seues notes personals.

La meitat de la televisió i ràdio que consumixen és en català, però la premsa és molt majoritàriament en castellà.

L'origen lingüístic familiar és catalanòfon: el 86,9% són catalanoparlants inicials. Només el 10,3% són castellanoparlants inicials. La major part el continua parlant amb la seua parella (84,4%) i és el grup que més ús del català fa en la transmissió als fills (95,5%).

En els usos lingüístics d'arrel més comunitària, els catalanoparlants transitius mantenen l'ús de la llengua en la major part dels casos: la parlen amb els amics un 84,7% i amb els veïns un 88,8%.

En l'àmbit **laboral i educatiu el català perd rellevància**, encara que estes pèrdues són menors que en el cas del grup diglòssic: a les botigues parla català el 80,5% dels transitius, amb els companys de faena el 77,9% i amb els companys d'estudi el 75,2%. També en la resta dels camps **socioeconòmic** i de serveis l'ús del català perd rellevància: en els bancs i els grans establiments comercials, aproximadament només la meitat parla (només o sobretot) en català. Amb els metges, hi ha pràcticament tants catalanoparlants transitius que parlen castellà (43,9%) com els que parlen català (39%). En el camp dels usos sociolingüístics fortament influenciats per les actituds, tots parlen català amb els amics de llengua catalana (99,5%), però només una minoria molt reduïda (15,5%) trenca la norma de convergència lingüística cap al castellà amb els amics d'esta llengua. Davant situacions en què es desconeix la llengua de l'interlocutor, la major part d'ells tria el castellà (52,6%). Els qui mantenen el català es redueixen al 33,5%.

En el camp de les representacions sociolingüístiques, és el grup amb major identificació amb la llengua catalana (91,2%). La denominació que més comunament utilitzen divergix en tres grups similars: els qui la denominen *xapurriau* (35,9%), els qui la denominen amb apel·latius locals (33%) i els qui utilitzen el terme acadèmicament i legalment²⁴ reconegut com *català* (31,1%). Com és habitual en tots els grups sociolingüístics de la Franja, la consideració de l'arrel catalana de la llengua està universalitzat, amb el 90,8% d'ells que considera que el parlar és una varietat de la llengua catalana. Respecte a les perspectives sobre la llengua que parlaran a nivell personal en un futur, és el grup que declara unes majors perspectives d'ús del català, dels tres grups d'arrel catalanòfona: el 31,1% diu que parlarà només català i un 45% que parlarà sobretot català. L'apreciació que tenen sobre l'ús actual del català és que es parla bastant (39,9%) o molt (33,3%). Pensen que en els darrers anys l'ús ha estat estancat en estes cotes altes, i que ho continuarà sent els propers.

Les competències escrites són força més baixes que les dels catalanoparlants habituals. Dos de cada cinc declara que no sap escriure el català (41,9%), tot i que la puntuació mitjana (de 0 a 10) supera els 5 punts (5,6). La competència es correspon amb l'ús de la llengua per a notes personals: el 59,5% utilitza el català en les notes personals.

Els catalanoparlants transitius en el **consum mediàtic** en català se situen en posicions intermèdies si ens centrem en el camp audiovisual. Entre el consum baix dels diglòssics i el consum mitjà alt dels catalanoparlants habituals, se situen les 4,7 hores de televisió en català i les 4,6 hores de ràdio en català. Per contra, en la premsa (en el qual han de fer ús de les competències passives de llengua escrita), se situen en el rang més

²⁴ La revocació de la Llei de llengües de 2009 per la Llei de llengües de 2013 deixà la llengua sense denominació a Aragó, mitjançant el circumloqui *lengua aragonesa propia del área oriental de la Comunidad Autónoma*, conegut popularment com LAPAO. Amb tot, l'article 4 de la Llei de Patrimoni Cultural Aragonès (3/1999), encara vigent, és l'única llei que dona nom a les dues llengües minoritzades d'Aragó, i considera com a única denominació legal la de *català*: «*El aragonés y el catalán, lenguas minoritarias de Aragón, en cuyo ámbito están comprendidas las diversas modalidades lingüísticas, son una riqueza cultural propia y serán especialmente protegidas por la Administración*».

baix, juntament amb el grup diglòssic: pràcticament no consumixen premsa en català (1,1 hores).

xi. Parlants diglòssics

Els parlants diglòssics és el grup més nombrós (51,3% de la població). Declaren que habitualment parlen català (91%). Igual que els catalanoparlants transitius, declaren un ús general del català alt (percentatge d'ús): 78,2%. El seu origen familiar és catalanoparlant i tots saben parlar el català, però pràcticament cap declara que sàpiga escriure la llengua. De fet, tenen una competència escrita menor que els castellanoparlants transitius. Transmeten el català als seus fills i sobretot el parlen en l'esfera privada. Però en les esferes socioeconòmiques i de serveis (metges, bancs o grans establiments comercials) fan servir majoritàriament el castellà. Tot i que una gran part utilitza com a denominació espontània principal la de *xapurriau* (o denominacions localistes), estan d'acord amb la unitat de la llengua, com és comú a la resta de grups sociolingüístics. El seu consum mediàtic en català és pràcticament tan pobre com el dels castellanoparlants monolingües. Per esta distribució funcional tan clara dels usos lingüístics, entre el català i el castellà, els denominem parlants diglòssics.

Els parlants diglòssics són d'**origen familiar plenament catalanoparlant**. És el grup amb més catalanoparlants inicials (91,8%). La gran majoria, però no tots, el mantenen per a parlar-lo amb la seua parella (80,1%). I són pocs els que el deixen de parlar amb els seus fills. El 87,1% parla català amb els fills i els que transmeten el castellà (2,9%) o les dues llengües (4,6%) són pocs.

Tots **saben parlar** català (96,6%) i en l'escala de 0 a 10 obtenen una puntuació mitjana de 9,1 punts en competència oral. Dades similars a les dels catalanoparlants transitius, i només sensiblement inferiors a les dels catalanoparlants habituals, cosa que distingeix entre els grups catalanoparlants en oposició al baix coneixement oral de català dels castellanoparlants.

En les esferes comunitàries, fora de la llar, mantenen l'ús del català, però amb menor solidesa i atracció de la que fan els catalanoparlants habituals. Amb els amics i els veïns parlen català (només o sobretot) el 84,3% i el 90,5% dels enquestats, respectivament.

En l'àmbit socioeconòmic de proximitat (botigues) i amb els companys de faena i els companys d'estudi, l'ús del català decreix, al 70,1%, el 74,2% i el 65,7% respectivament. Així, ja en les esferes més comunitàries, es comença a albirar una sagnia en el manteniment de la llengua, que perd la universalitat que té com a llengua familiar. En la resta d'usos de l'esfera socioeconòmica i de serveis, l'ús del català adopta nivells molt reduïts. De fet, el castellà és la llengua majoritàriament utilitzada pels diglòssics: el 56,6% parla castellà en els bancs, el 64,9% en els grans establiments comercials i el 89,4% amb els metges.²⁵ En els usos lingüístics fortament influenciats per les actituds, els diglòssics adopten el castellà per a la comunicació: tot i que parlen català amb els amics de llengua catalana (98,6%), només un 10,6% manté la seua llengua per a parlar amb els amics castellanoparlants. De fet, davant un interlocutor de qui es desconeix la llengua (llengua parlada amb un desconegut) la gran majoria s'hi adreça en castellà: en un 79,5% dels casos.

En el camp de les **representacions**, la major part dels diglòssics és de llengua d'identificació catalana (81,2%), però un gros important s'identifica amb el català i el castellà (16,4%). Pel que fa a les denominacions, només el 7,6% utilitza *català* com a denominació principal espontània, essent majoritària la pejorativa de *xapurriau* (62,1%). Amb tot, també els diglòssics comparteixen amb la resta de població de la Franja que és una manera diferent de parlar català: el 88,8% hi està més aviat, o totalment, d'acord.

Les expectatives personals respecte la llengua que parlarà en el futur són més catalanoparlants que les dels catalanoparlants habituals. La major part pensa que parlarà només (29,6%) o sobretot (37,5%) en català. Sens dubte, este és el grup que manté major confiança en l'estabilitat del català a la Franja, perquè pensa que l'ús de la llengua és el mateix que fa 5 anys (65,2%) i pensa que en els propers 5 anys s'utilitzarà igual (60,5%).

Els parlants diglòssics on mantenen importants diferències amb la resta de catalanoparlants, tant els habituals com els transitius, és en la **competència escrita**. A diferència dels altres dos grups de catalanoparlants i dels castellanoparlants transitius, els que declaren que saben escriure la llengua són casos aïllats. Només el 11,7% declara que sap escriure en la seua llengua, pocs més que entre els castellanoparlants monolingües. I

²⁵ Tingueu en compte que part d'estos serveis es poden trobar fora dels límits de la Franja, ja siga a Catalunya o a poblacions castellanoparlants, o que a pesar de produir-se al mateix territori, són serveis dispensats per personal monolingüe d'origen forà.

en l'escala de 0 a 10 la mitjana de puntuació és de 2 punts, més baixa que la dels castellanoparlants transitius. En este context s'entén que només el 0,7% escriu les notes personals en català.

El consum mediàtic en català dels diglòssics és molt pobre, pràcticament tant com el dels monolingües castellanoparlants. De fet, no només els catalanoparlants habituals i els catalanoparlants transitius consumixen més mitjans en català, sinó que també els castellanoparlants transitius. El consum en català de televisió és poc més important que el dels monolingües castellanoparlants (2,5 hores), i el de ràdio és tan reduït com el d'aquells (1,9 hores). De premsa en català, igual que els castellanoparlants monolingües, no en consumixen (0,1 hores). Pel que fa a la penetració general del mitjà, és el grup on la ràdio (55,4%) i la premsa (52,7%) tenen menor presència.

xii. Castellanoparlants transitius

Els castellanoparlants transitius és un grup menut, que aplega el 6,3% de la mostra. Són castellanoparlants inicials i se situen entre els castellanoparlants monolingües i els catalanoparlants. Ben bé tots saben parlar en català, i prop de dues terceres parts el saben escriure. Amb tot, en algunes esferes utilitzen el català més que els parlants diglòssics. És per això que s'aproximen més a la distribució funcional de les llengües que fan els catalanoparlants habituals que no pas a la dels parlants diglòssics. El grup declara un ús general majoritàriament castellà, però l'ús del català té una important presència: de mitjana, dues terceres parts del temps parlen en castellà i un terç en català. Tot i que majoritàriament transmeten el castellà als seus fills, en l'àmbit comunitari (amics, veïns o companys de faena i estudis) és on es concentra el seu ús del català. És el grup que declara major combinació general d'una i altra llengua arreu.

El grup pràcticament es nodrix només de **castellanoparlants inicials** (87,3%).²⁶ A pesar de la composició inicial del grup, ben bé tots són competents en català: el saben parlar el 87,3%. Dues terceres parts parlen castellà amb la seua parella i el 17,4% parla més en castellà que en català. Tot i esta presència important del castellà en les relacions de parella, un terç declara que té una parella de llengua catalana. Ja hem vist a l'apartat *Edat* que és un grup molt jove. És per això que és el grup amb menor natalitat: fins a un 60% no té fills. Dels qui tenen fills, la major part els transmet el castellà (68,2%), però una cinquena part és castellanoparlant i transmet les dues llengües (19%); i encara més, un de cada deu és castellanoparlant que transmet només o sobretot el català (9,5%).

Tot i que la major part dels castellanoparlants transitius declaren el castellà com a **llengua habitual** (69,1%), són el grup més divers en este aspecte, i tenen una part que parla les dues llengües (16,4%) o català (10,9%).

El seu ús del català és limitat, i concentrat sobretot en l'**esfera comunitària**: el 29% parla en català amb els seus amics (el 52% els parla castellà) i el 32,7% parla en català amb els seus veïns (el 63,6% els parla castellà). Fins i tot en el camp socioeconòmic de proximitat, el camp laboral i el d'estudis, el català té una presència important en els castellanoparlants transitius: el 25% parla en català a la faena i el 35% parla les dues llengües, mentre que amb els companys d'estudis l'ús del català és sensiblement menor, però significatiu: 22,2% i 16,7%.

En les **esferes socioeconòmiques** més generals l'ús del català decreix, però sense importants diferències respecte el baix ús de català que els diglòssics fan en esta esfera. El 74,1% parla en castellà als grans establiments comercials, en els bancs és el 76%, i rarament parlen en català amb els metges: el 92,7% ho fa en castellà. Amb els amics de llengua catalana, un 56,4% els parla en català i un 40%, en castellà. Amb els amics de llengua castellana, parlen en castellà (94,5%). Amb un desconegut ben bé tots s'hi dirigeixen també en castellà (83,6%).

En el camp de les **representacions**, el 87,3% té el castellà com a llengua d'identificació. És el grup que menor afecció per la unitat de la llengua mostra, però, amb tot, un 87% està d'acord que la parla de la Franja és una de les formes de parlar el català. Respecte a les perspectives personals sobre la llengua que parlarà en el futur, tot i trobar-se força basculat cap al castellà, la major part pensa que incorporarà el català, però no de manera predominant: ja siga igual català que castellà (43,4%) o més castellà que català (30,2%). El 42,6% pensa que el català actualment s'usa bastant i el 27,8%, que s'usa *normal*. Els castellanoparlants transitius,

²⁶ Contrasta que el 87,3% declara el castellà com a llengua inicial, i els que parlen castellà amb els dos progenitors són menys (72,7%). El 18,2% parla ambdues llengües amb els seus pares.

així com els castellanoparlants monolingües, perceben menor ús actual del català que qualsevol dels tres grups catalanoparlants. Amb tot, els transitius es troben més concentrats (en les categories de *bastant* i *normal*) que els monolingües, on s'observa major dispersió. L'evolució sobre l'ús del català respecte als anys anteriors és la més diversificada de tots els grups, amb un important pes proporcional dels qui pensen que s'utilitza igual o menys, i respecte a l'evolució en el futur, també es troba diversificat.

Ben bé dues tercers parts dels catalanoparlants transitius declaren **que saben escriure** en català (61,8%), la qual cosa el situa en una competència escrita similar a la dels catalanoparlants transitius, i molt superior a la dels diglòssics. Amb tot, la puntuació mitjana en l'escriptura no supera els 5 punts de 10 (4,8 punts). De fet, no utilitzen el català per a les notes personals (1,8%) i la major part utilitza el castellà de manera exclusiva (85,5%).

Mediàticament, la penetració de ràdio i premsa entre els castellanoparlants transitius és major que la mitjana de la població adulta. A més, el seu consum mediàtic està menys castellanitzat que el dels parlants diglòssics. En la televisió consumixen en català 3,6 de cada 10 hores, en ràdio s'apropen al consum dels catalanoparlants transitius (4,4 hores de cada 10) i en la premsa superen el consum d'estos catalanoparlants transitius (1,7 hores).

xiii. Castellanoparlants monolingües

Els **castellanoparlants monolingües** són un grup de dimensions reduïdes: representen el 12,5% del total de població adulta de la Franja. Amb tot, representen dues tercers parts dels grups castellanoparlants. És el grup que pivota més intensament sobre una única llengua, en este cas el castellà. Són d'origen lingüístic familiar castellà, i apunten un ús lingüístic pràcticament monolingüe: de mitjana, declaren que usen el castellà en el 94,8% de l'ús general, i el català en el 5%. De fet, és el grup amb menor competència oral en català de tota la Franja.

És un grup conformat per **castellanoparlants inicials** (99,1%) que parla només castellà amb la seua parella (88,3%), tot i que més d'una quarta part declaren que la seua parella és catalanoparlant habitual. És el grup que en major proporció transmet el castellà als fills (94,3%). Són els qui tenen una major taxa de natalitat de tota la Franja: 1,63 fills de mitjana. Només una cinquena part no té fills, quan la mitjana és un terç. Tot i que el 38,5% declara **que sap parlar en català**, dues tercers parts declaren tenir-ne competències inferiors als 5 punts en una escala de 0 a 10.

En tots els **usos lingüístics** empenen el castellà de manera exclusiva: amb els amics (97,2%) i amb els veïns (99,1%). En el camp laboral, el català té certa penetració d'ús, però reduïda i conjunta amb el castellà (11,8%). Amb els companys d'estudi parla o parlava en castellà un 95,4%. En tots els usos socioeconòmics, siga quina siga la seua proximitat, el castellà és l'única utilitzada: a les botigues (96,3%), a les grans superfícies (97,2%), als bancs (98,1%) o amb els metges (98,1%). Parlen en castellà tant amb els amics de llengua castellana (100%) com amb els amics de llengua catalana (93,2%). De fet, es dirigeixen en castellà a un desconegut (99,1%).

Pel que fa a les **representacions**, són similars a les competències i usos. La seua llengua d'identificació és la castellana (97,2%). Però d'igual manera que en la resta de grups sociolingüístics de la Franja, una gran majoria dels castellanoparlants monolingües està d'acord en la unitat de la llengua (87,4%). Tots declaren que la seua llengua habitual és el castellà (97%) i les seues expectatives personals sobre la llengua que utilitzaran en el futur són clarament castellanoparlants, ja siga que només parlaran en castellà (66,7%) o sobretot en castellà (21,6%). Amb tot, la percepció sobre l'ús general de la llengua en l'actualitat és més castellanitzada que la que tenen els grups catalanoparlants. Tot i que la major part dels monolingües opina que el català es parla molt, bastant o normal, la proporció dels qui declaren que el català es parla molt representa la meitat (19%) del que és general a la Franja. Com és general a la Franja, consideren que l'ús actual partix d'un estancament respecte els darrers anys, i pensen que continuarà sent així, tot i que amb algunes notes més optimistes que els altres grups sociolingüístics.

En les **competències escrites**, el català ocupa una posició exòtica: només el 7,3% declara que el sap escriure, i la puntuació mitjana és de 0,9 punts d'una escala de 10.

Destaquen en el **consum mediàtic** perquè tots miren la televisió (97,2%), i a la vegada, són el grup que menor consum fa en català: de cada 10 hores, són en català 1,9 de la televisió i de la ràdio. El consum de premsa

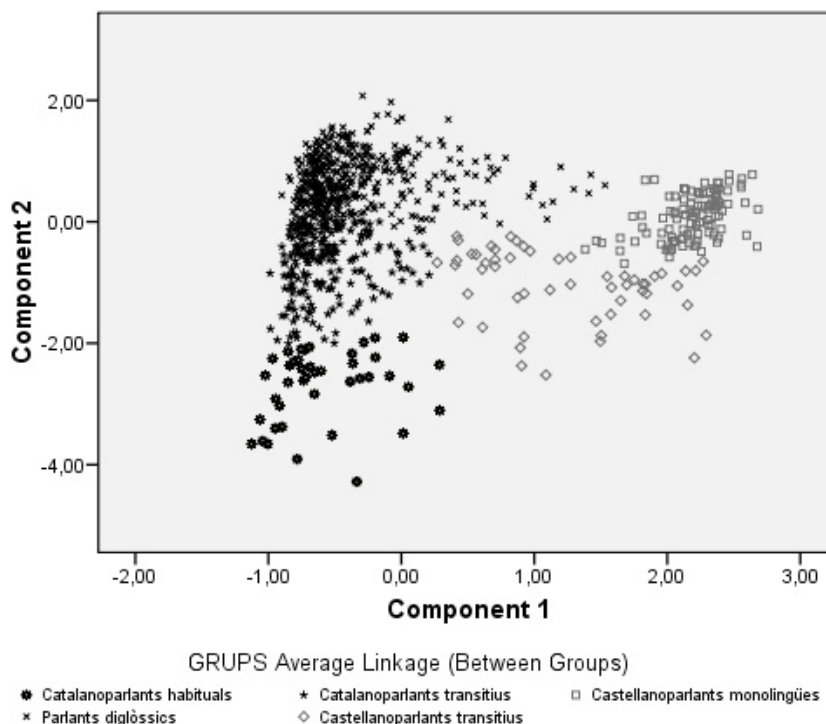
escrita és inexistent: 0,2 hores de cada 10. De fet, en el camp mediàtic els castellanoparlants monolingües són pareguts al parlants diglòssics: els dos consumixen tan (poca) ràdio i premsa en català, i només en el consum televisiu en els diglòssics consumixen una mica més en català (2,5 hores).

c) Vertebració dels grups sociolingüístics

Hem vist en l'apartat anterior que a la Franja es poden diferenciar fins a cinc grups sociolingüístics: els *catalanoparlants habituals*, els *catalanoparlants de transició*, els *parlants diglòssics*, els *castellanoparlants de transició* i els *castellanoparlants monolingües*. Però en la subdivisió per conglomerats la distància entre uns i altres no és l'equivalent. Alguns grups tenen unes diferències ben reduïdes amb altres grups, mentre que altres es mostren distants del gros de la població. Si seguim la **subdivisió consecutiva en grups sociolingüístics** podem observar esta proximitat i distància entre grups. En el gràfic 13 (i subsegüents) es posicionen els cinc grups sociolingüístics formant un núvol de punts, entre els eixos del primer i el segon component.

Com és previsible, els catalanoparlants habituals se situen en el quadrant inferior esquerre (representats amb un estel de vuit puntes): utilitzen el català tant en les esferes familiars i d'amistats com en l'escriptura i el consum mediàtic. Al quadrant superior esquerre se situen els parlants diglòssics (representats amb una aspa), que tenen el català com a llengua familiar i en l'esfera més comunitària, però no saben escriure'l ni és la seua llengua del consum mediàtic. Entre estos dos grups, formant un contínuum, se situen els catalanoparlants transitius (representats amb estels de 5 puntes). Al quadrant superior dret se situen els castellanoparlants monolingües (representats amb quadrats), que es defineixen per l'ús monolític del castellà, en totes les esferes i àrees, i pel seu desconeixement del català. Finalment, formant un contínuum que tendix cap a la incorporació del català en esferes no sempre comunitàries, hi ha els castellanoparlants transitius (representats amb rombes).

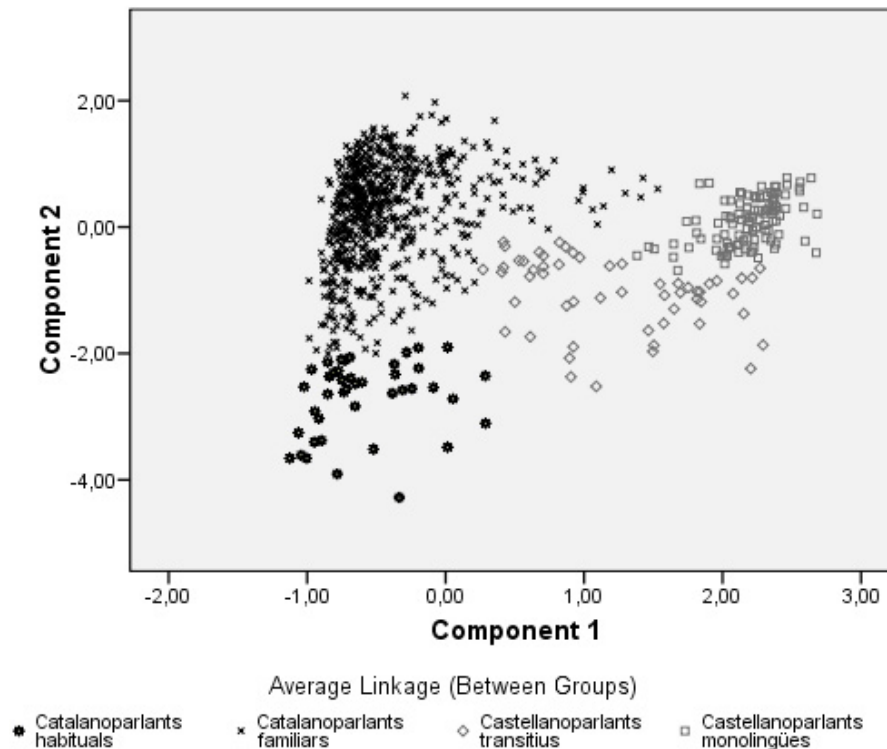
GRÀFIC 13 – GRUPS SOCIOLINGÜÍSTICS (SUBDIVISIÓ EN CINC) REPRESENTATS EN EL NÚVOL DE PUNTS FORMAT PELS DOS PRIMERS COMPONENTS. LA FRANJA, 2003.

xiv. Quatre grups

Si cerquem la subdivisió en quatre grups sociolingüístics, veurem que tots els grups es mantenen com en l'anterior subdivisió, excepte els parlants diglòssics i els catalanoparlants de transició. Estos dos grups es fonen en un grup, que es forma per catalanoparlants familiars, ben diferenciats dels catalanoparlants habituals

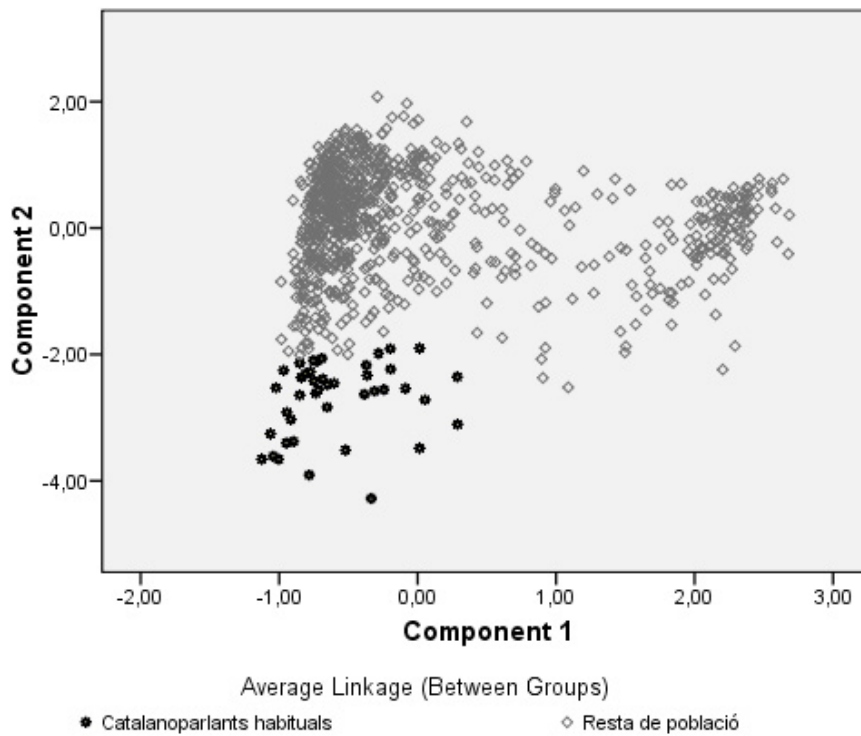
GRÀFIC 14 – GRUPS SOCIOLINGÜÍSTICS (SUBDIVISIÓ EN QUATRE GRUPS) REPRESENTATS EN EL NÚVOL DE PUNTS FORMAT PELS DOS PRIMERS COMPONENTS. LA FRANJA, 2003.

xv. Tres grups

En subdividir la població en tres grups sociolingüístics, els castellanoparlants monolingües i els castellanoparlants transitius es fonen en un sol grup. Amb esta configuració s'arriba a una de les subdivisions que es mostra més clara en tipologies: d'una banda, hi ha la població que pivota al voltant del castellà; de l'altra, la població que pivota al voltant del català com a llengua familiar i comunitària amb clars trets diglòssics. Arrodonix la figura la població catalanoparlant, que manté en part la llengua en esferes on els catalanoparlants familiars utilitzen el castellà.

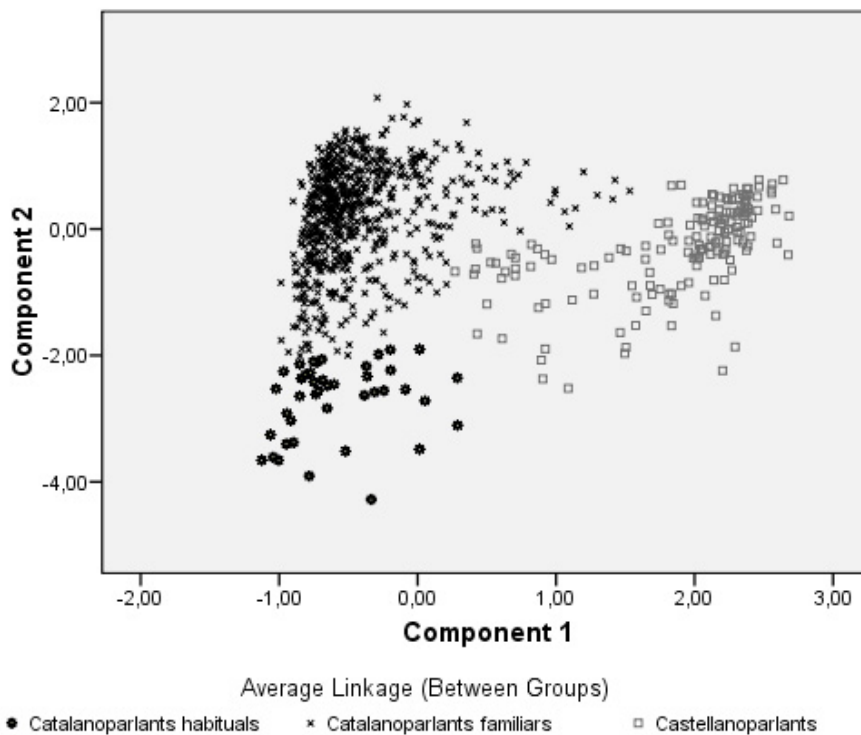
GRÀFIC 15 – GRUPS SOCIOLINGÜÍSTICS (SUBDIVISIÓ EN TRES GRUPS) REPRESENTATS EN EL NÚVOL DE PUNTS FORMAT PELS DOS PRIMERS COMPONENTS. LA FRANJA. 2003.

xvi. Dos grups

Finalment, la subdivisió en dos grups sociolingüístics diferencia entre els catalanoparlants habituals i la resta de població. Esta subdivisió, tot i que estadísticament és rellevant, no ho és tant sociolingüísticament.

GRÀFIC 16 – GRUPS SOCIOLINGÜÍSTICS (SUBDIVISIÓ EN DOS GRUPS) REPRESENTATS EN EL NÚVOL DE PUNTS FORMAT PELS DOS PRIMERS COMPONENTS. LA FRANJA, 2003.

A la taula 7 podeu resseguir la subdivisió dels grups sociolingüístics: de la primera divisió que diferencia els catalanoparlants habituals i la resta de població, en continua una altra que distingix entre els catalanoparlants habituals, els catalanoparlants familiars i els castellanoparlants familiars. Seguidament els castellanoparlants es diferencien entre els qui desenvolupen usos monolingües i els qui adopten el català en algunes esferes. I finalment, en la subdivisió en cinc grups apareix la distinció entre els catalanoparlants de transició i els parlants diglòssics, que tenen el català com a llengua familiar i de comunitat, però en prescindeixen en gran part de les esferes no comunitàries.

TAULA 7 – DIVISIÓ EN GRUPS SOCIOLINGÜÍSTICS DE LA FRANJA . DIVISIÓ EN CINC, QUATRE, TRES I DOS CONGLOMERATS.

N. de congl.	Conglomerats				
5	Catalanop. habituals	Catalanop. de transició	Parlants diglòssics	Castellanop. de transició	Castellanop. monolingües
%/	4,8%	25,0%	51,3%	6,3%	12,5%
n =	42	217	446	55	109
4	Catalanoparlants habituals	Catalanoparlants familiars		Castellanoparlants de transició	Castellanoparlants monolingües
3	Catalanoparlants habituals	Catalanoparlants familiars		Castellanoparlants	
2	Catalanoparlants habituals		Resta de població		

6 Conclusions

A partir dels resultats d'este estudi, comprovem que **resulta difícil considerar la Franja en conjunt com una societat diglòssica**. És cert que el gruix principal i central de la població de la Franja manté **comportaments diglòssics**. Este grup majoritari de la Franja està format per catalanoparlants inicials que en l'ús informal més comunitari (família, amics, veïns...) utilitzen el català, però utilitzen el castellà en els usos escrits, en el consum mediàtic i en altres usos formals.

Però a part d'este grup d'arrel diglòssica, a la Franja hi ha dues tipologies de grups sociolingüístics que s'allunyen de la distribució funcional de les llengües. D'una banda, part de la població, no sempre catalanoparlant inicial, fa **ús escrit del català de manera gens testimonial**, o consumixen bona part dels mitjans de comunicació en català. Tot i que este grup catalanoparlant està format per població bilingüe que coneix el català i el castellà, i que utilitza el català com a llengua B (com els diglòssics), també utilitzen el català en major o menor mesura com a llengua A. És un grup que es veu afavorit per les tímides iniciatives d'alfabetitzacions en català a Aragó, per les polítiques de normalització lingüística a Catalunya que travessen la frontera autonòmica, com la catalanització de part dels mitjans de comunicació, o per aquelles de les que es poden fer servir travessant la frontera ells mateixos, com anar als metges o a grans superfícies comercials a Lleida.

De l'altra banda, hi ha **grups sociolingüístics monolingües** (més o menys autoctonitzats) que només utilitzen el castellà, també com a llengua B(aixa). Les visions consensualistes de la *diglòssia amb bilingüisme*, com és el cas de Fishman (1972) i Martín (1995), integren a estos grups monolingües en el marc de la diglòssia, a pesar de ser totalment disruptius amb la norma diglòssica (català com a llengua B i castellà com a llengua A). Considerem que quan estos grups autòctons monolingües de la varietat alta són significatius numèricament i socialment, trenquen amb el model holístic de diglòssia, i no podem parlar de *societats diglòssiques*. És per això que considerem que la definició segmentada dels grups sociolingüístics, atribuint l'adjectiu de diglòssic només a aquells grups que realment mantenen este tipus d'ús distribuït entre català i castellà, facilita la interpretació de la realitat social.

De fet, les interpretacions consensualistes de la diglòssia no tenen en compte la relació entre llengües i la jerarquització social, i obvien la superposició lingüística que propicia el poder per sobre d'una llengua

històrica. Però a més, tal com va distingir la sociolingüística catalana en l'adaptació de la diglòssia en el marc social i històric, **no es tracta d'un procés estàtic**. Arrenca al segle XVII, quan la documentació local deixa de ser en català pel procés de castellanització de les elits, i algunes anàlisis primerenques dels jòvens nascuts a finals del segle XX apunten que es troba en una fase d'alta inestabilitat, amb l'increment de castellanoparlants autòctons i un procés favorable al trencament de les normes d'ús del català en relacions endogrups (Sorolla Vidal, en premsa, 2012a, 2012b, 2012c, 2013a, 2013b, 2014).

A grans trets, la Franja, com la resta de territoris de llengua catalana, ha observat una situació de **diglòssia sense bilingüisme** (Fishman, 1967) al llarg dels segles XVII a XIX, amb una població autòctona catalanoparlant bàsicament monolingüe, i un ús institucional i formal reservat al castellà. Amb el procés de **modernització** i l'ampliació de l'impacte que té l'Estat Nació sobre la vida quotidiana, s'amplia també el coneixement del castellà, i s'arriba a bilingüitzar tota la població mitjançant el sistema educatiu i es generalitza la **diglòssia amb bilingüisme**. En gran part dels territoris perifèrics de llengua catalana esta etapa ha sigut altament inestable, i s'ha seguit molt ràpidament del procés de **substitució lingüística** (a la Catalunya del Nord, a l'Alguer, o a Alacant). A la Franja, esta etapa possiblement s'ha mantingut **estable al llarg del segle XX** per la inexistència dels dos factors que es presenten com a principals desencadenants de la substitució lingüística: les classes altes i la urbanització. Les **elits agrícoles locals** de la Franja, que en alguns casos van iniciar la castellanització a principis del segle XX, van emigrar als centres urbans quan es va iniciar el procés d'industrialització i urbanització, per la qual cosa el procés de castellanització va quedar estroncat (a diferència del cas valencià, per exemple). I la major part del territori ha vist les seues relacions comercials i socials abocades a les **ciutats de Catalunya** (Lleida, Tortosa,...), almenys durant bona part del segle XX, pel fet que la Franja no s'ha desvinculat de la sort que ha corregut la resta de territori rural català vinculat a estes ciutats catalanes, amb el procés de normalització lingüística de Catalunya.

Amb tot, el **segle XXI** es presenta amb una realitat completament diferent. D'una banda, hi ha grups **castellanoparlants** autoctonitzats que han incrementat en volum, a més dels importantíssims fluxos migratoris de **població estrangera** en la primera dècada del s. XXI. **Fraga**, la principal població, també ha sofert un procés d'increment poblacional molt important. A més, la **frontera autonòmica** ha consolidat la tensió de les interaccions interautonòmiques, especialment en infraestructures, sanitat o en l'àmbit comercial de les àrees més meridionals i septentrionals de la Franja, com és el cas del Matarranya, amb el gir de les relacions comercials de Tortosa cap a Alcanyís. Tots estos factors en conjunt apunten que l'etapa de **diglòssia amb bilingüisme s'ha trencat**, i es conserva només en un grup (encara majoritari) de la població adulta. Cal estar atents a l'evolució d'este context sociolingüístic per **comprovar el manteniment del català en les relacions endogrups, i en definitiva, en el seu ús col·loquial i familiar**.

7 Agraïments

Agraisco a F. Xavier Vila i Moreno el suport que m'ha brindat constantment. El seu acompanyament no només ha estat intel·lectual, ni es limita als comentaris en l'elaboració d'este article, sinó que ha estat cabdal en la meua formació en la sociologia de les llengües. Amb tot, i especialment en este text, les decisions han estat obra meua, així com els errors que se'n poden derivar. També aprofito este espai per a agrair els comentaris rebuts en la revisió (amb doble cec) que m'ha brindat la *Revista de Llengua i Dret*.

Les dades de l'Enquesta d'usos lingüístics a la Franja d'Aragó van ser cedides per l'Institut Aragonès d'Estadística, del Govern d'Aragó. El treball ha comptat amb el suport del projecte *Plurilingüismo social y educación secundaria (no obligatoria)* (FFI2012-39285-C02-01) del Ministeri d'Economia i Competitivitat del Govern d'Espanya.

8 Bibliografia

- BOIX-FUSTER, E.; VILA i MORENO, F. X. (1998). *Sociolingüística de la llengua catalana*. Barcelona: Ariel.
- ESCRIBANO, D. (2014, abril 22). *Els orígens dels conflictes lingüístics al Regne d'Espanya*. *EspaiFàbrica*. Recuperat de <http://espaifabrica.cat/index.php/cultura-i-llengua/item/773-els-or%C3%ADgens-dels-conflictes-ling%C3%BC%C3%ADstics-al-regne-despanya>
- FERGUSON, C. A. (1959). Diglossia. *WORD-JOURNAL OF THE INTERNATIONAL LINGUISTIC ASSOCIATION*, 15(2), 325–340.
- FISHMAN, J. A. (1967). Bilingualism With and Without Diglossia; Diglossia With and Without Bilingualism. *Journal of Social Issues*, 23(2), 29-38. doi:10.1111/j.1540-4560.1967.tb00573.x
- FISHMAN, J. A. (1972). *The Sociology of Language. An Interdisciplinary Social Science Approach to Language in Society*. Rowley, Massachusetts: Newbury House Publishers.
- LAFONT, R. (1979). La diglossie en pays occitan, ou le réel occulté. En *Bildung und Ausbildung in der Romania* (Vol. 2, p. 504-512).
- MARTÍN ZORRAQUINO, M. A., Fort Cañellas, M. . R., Arnal Purroy, M. . L., & Giralt Latorre, J. (1995). *Estudio sociolingüístico de la Franja Oriental de Aragón*. Universidad de Zaragoza.
- NINYOLES, R. L. (1969). *Conflicte lingüístic valencià*. València: Edicions 3 i 4.
- NINYOLES, R. L. (1975). *Idioma i prejudici*. València: Edicions 3 i 4.
- NINYOLES, R. L. (1989). *Estructura social i política lingüística*. Edicions Bromera.
- PUIG i MORENO, G. (2011). Homenatge al nostremestre Robert Lafont. La seva contribució a la sociolingüística. *Treballs de Sociolingüística Catalana*, (21 (La sociolingüística catalana, balanç i reptes de futur)). Recuperat de <http://revistes.iec.cat/revistes224/index.php/TSC/article/view/53863>
- PUJOLAR COS, J. (2012). La sociolingüística crítica. En M. Puigdevall, R. Casesnoves, J. Conill, E. Codó, & J. Pujolar Cos, *Sociolingüística*. Barcelona: Editorial UOC.
- QUEROL, E.; CHessa, E.; SOROLLA, N.; TORRES, J.; VILLaverDE, J. A. (2007). *Llengua i societat als territoris de parla catalana a l'inici del segle XXI. L'Alguer, Andorra, Catalunya, Catalunya Nord, la Franja, Illes Balears i Comunitat Valenciana*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- SOROLLA VIDAL, N. (en premsa). Franja 2014: de la diglossia en las encuestas a la sustitución lingüística en las redes.
- SOROLLA VIDAL, N. (2005). El català a la Franja. Any 2003. *Ripacurtia. Benavarri: Centre d'Estudis Ribagorçans (CERIB)*, (3), 239-253.
- SOROLLA VIDAL, N. (2012a, abril 18). *Lengua familiar, convergencia y divergencia lingüística. Análisis de redes sociales en la Franja*. Presentat a X Congreso Internacional de Lingüística, Universidad de Zaragoza. Recuperat de <http://www.unizar.es/linguisticageneral/clg10-2012/>
- SOROLLA VIDAL, N. (2012b, novembre 15). *Catalanoparlants hispanoaragonesos que parlen castellà. Identitats i usos lingüístics a la Franja*. Invitació presentat a Congrés Internacional «Identitats Perverses, identitats en conflicte», Universitat de Lleida (Institut de Recerca en Identitats i Societat). Recuperat de <http://www.iris.udl.cat/ca/node/118>
- SOROLLA VIDAL, N. (2012c, novembre 30). *L'anàlisi de xarxes socials en recerca sociolingüística: problemàtica d'anàlisi amb relacions valorades*. Presentat a II Jornades de Recerca en Sociologia de la Universitat de Barcelona, Barcelona. Recuperat de <https://sites.google.com/site/ijornadesderecercaensociologia/>
- SOROLLA VIDAL, N. (2013a, 27/4). *Entendre les substitucions lingüístiques mitjançant l'anàlisi de xarxes socials. El cas de la Franja*. Presentat a VI Congrés Català / Internacional de Sociologia «Societats i Cultures, més enllà de les fronteres», Universitat de Perpinyà Via Domícia. Recuperat de <http://acs.iec.cat/>
- SOROLLA VIDAL, N. (2013b, 26/5). *Social networks analysis in sociolinguistic research. The attribute*

relations problem. Presentat a Sunbelt XXXIII. International network for social network analysis., Hamburg. Recuperat de <http://hamburg-sunbelt2013.org/>

SOROLLA VIDAL, N. (2014, maig 16). *Franja 2014: de la diglosia en las encuestas a la sustitución lingüística en las redes*. Presentat a II Jornadas Aragonesas de Sociología, Zaragoza. Recuperat de <http://www.aragonsociologia.org/8.html>

VALLVERDÚ, F. (1982). Hi ha o no hi ha diglòssia a Catalunya? Anàlisi d'un problema conceptual. *Treballs de Sociolingüística Catalana*, (5). Recuperat de <http://revistes.iec.cat/index.php/TSC/article/view/5818/10916>

VALLVERDÚ, F. (2013). *Apunts i contrapunts sociolingüístics: en el centenari de les Normes ortogràfiques*. Institut d'Estudis Catalans. Recuperat de <http://publicacions.iec.cat/PopulaFitxa.do?moduleName=categ&subModuleName=&idCatalogacio=18608>

VILA I MORENO, F. X. (2004). Entre ponts i fractures. Apunts sobre les aportacions de les ciències socials a la sociolingüística catalana. *Revista Caplletra*, (37). Recuperat de <http://www.pamsa.cat/pamsa/revista/c/37.html>

WEBER, M. (1922). *Economía y sociedad. Esbozo de sociología comprensiva*. Madrid: Fondo de Cultura Económica.

9 Annexos

sobre 10	3					
4		4,5%	3,5%	2,6%	7,4%	4,2%
5		19,4%	12,2%	4,9%	7,7%	5,9%
6		3,2%	26,8%	23,1%	14,7%	17,7%
7		3,2%	1,2%	3,5%	5,1%	2,1%
8		19,4%	1,6%	2,8%	5,1%	2,9%
9		19,4%	7,0%	2,6%	4,0%	4,0%
10		25,8%	0,8%	5,6%	7,7%	3,6%
Lectura habitual	SI	90,5%	4,9%	12,0%	10,3%	2,9%
	NO		52,7%	64,4%	72,7%	68,8%
de la premsa		9,5%	47,3%	35,6%	27,3%	31,2%
Hores de 0		10,5%	90,2%	65,5%	60,0%	90,7%
premsa	1		5,1%	7,9%	10,0%	4,0%
en català	2	10,5%	4,7%	9,4%	2,5%	4,0%
sobre 10	3	7,9%		3,6%	2,5%	1,3%
4		5,3%		0,7%		0,6%
5		21,1%		11,5%	20,0%	6,1%
6		2,6%				0,2%
7		15,8%		0,7%	2,5%	1,5%
8		5,3%				0,4%
9		7,9%				0,6%
10		13,2%		0,7%	2,5%	1,3%
Balear, Totalment d'acord		90,5	72,2	79,1	66,7	73,8
valencià		4,8	16,6	11,7	20,4	13,6
català		2,4	5,6	5,8	7,4	5,8
són la mateixa		2,4	5,6	3,4	5,6	6,8
Totalment en desacord						5,0
llengua						
D'acord		95,2	88,8	90,8	87,0	87,4
En desacord		4,8	11,2	9,2	13,0	12,6
Average Linkage (Between Groups)						10,7

		1	2	3	4	5
		Media	Media	Media	Media	Media
Coneixement del català: entendre ¹ . Escala.						
		9,6	9,4	9,4	8,6	6,8
Coneixement del català: parlar-lo. Escala.						
		9,5	9,1	9,1	6,7	3,1
Coneixement del català: llegir-lo. Escala.						
		8,9	5,1	8,0	7,4	3,9
Coneixement del català: escriure ¹ . Escala.						
		7,2	2,0	5,6	4,8	0,9
inicial		78,6%	91,8%	86,9%	3,6%	72,7%
		2,4%	2,0%	2,8%	5,5%	2,2%
		19,0%	5,9%	10,3%	87,3%	99,1%
		0,2%				24,6%
pares		81,0%	90,8%	83,4%	3,6%	0,5%
		4,8%	6,5%	13,4%	18,2%	8,1%
		14,3%	2,5%	3,2%	72,7%	97,2%
			0,2%		5,5%	2,8%
		-2,4%	1,0%	3,5%	0,0%	0,0%
		-2,4%	-4,5%	-10,6%	-12,7%	0,0%
		4,8%	3,4%	7,1%	14,5%	1,8%
		0,0%	0,0%	0,0%	-1,8%	-0,3%

		1	2	3	4	5
		Media	Media	Media	Media	Media
Hores de televisió en català sobre 10		6,2	2,5	4,7	3,6	1,9
Hores de ràdio en català sobre 10		7,4	1,9	4,6	4,4	1,9
Hores de premsa en català sobre 10		5,4	0,1	1,1	1,7	0,2

GRUPS Average Linkage (Between Groups)					
	Catalanoparlants habituals	Parlants diglòssics	Catalanoparlants transitius	Castellanoparlants transitius	Castellanoparlants monolingües
	Media	Media	Media	Media	Media
P156aR Percentatge d'ús del català	71,5	78,2	80,2	31,9	5,0
P156bR Percentatge d'ús del castellà	27,4	21,4	19,6	67,5	94,8
P156cR Percentatge d'ús d'altres llengües	1,2	0,5	0,2	0,6	0,2
Fills P71 Nombre de fills de la persona entrevistada	1,33	1,41	1,31	0,78	1,63
Desviación típica	1,34	1,24	1,40	1,03	1,14
Edat de la persona entrevistada	43,6	53,1	47,3	32,0	47,6
P71 Nombre de fills de la persona entrevistada	1,33	1,41	1,31	0,78	1,63